Літаратурная Беларусь

Выпуск №4 (116)
(красавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

У вянок памяці Ніла Гілевіча

Брату Нілу Сымонавічу

Замест тосту ў застоллі 30 верасня 2011 г.

Мікола ГІЛЬ

Ёсць боскае, па ўсім, наканаванне,
Што тая ж падгаенская зямля
Купалы праз паўвека апасля
Тваё узгадавала дараванне.

І талентам крынічным надзяліла,
Ды — лёсам горкім, здрадзівым, што жах!
Ты быццам паўтарыў Купалы шлях, —
І ява, й прышласць — белы свет нямілы!

А выдавала колісь, мілы Божа!
Народ і край — жыве, адно — прывяў,
І песню ім абодвум ты спяваў
Нястомна і натхнёна, шчыра, гожа!

Усім, чым мог, што меў і чым валодаў,
Біў у адно, нібы каменчос:
Каб мовы нашай і краіны лёс
Быў шчасны, як у іншых ёсць народаў.

Любоў прасветлая і боль пякельны
За мову родную і родны люд —
Да гэтакай галеры ты прыкут
З юнацтва і па сёння непадзельна.

І, як Купала, шчыраваў з размахам,
Не шнур араў, а краю ўвесь абшар,
Шырокі твой і вольны творчы дар —
Ён семярых, як кажуць, пабівахам.

І працы плён — на семярых тых годны,
Абсяг шырокі культ-грамадскіх дзей,
Пашана і любоў сярод людзей, —
Як і Купала, хрышчаны Народным!

Раджае талент геніяў і — праца,
Ды тытанічная, а не ад часу час.
Быў пад сядлом заўсёды твой Пегас, —
Прад Усявышнім ёсць чым апраўдацца!

Быў шчасця міг, як Беларусь паўстала
У дзевяностых, на савецкім тле,
Між цемры міг у сонечным святле, —
Як у дваццатых помных для Купалы.

Прарок, Дзяржаватворца, а — зламалі,
Паверыў: пабялее Сатана...
А ты? Ты прадчуваў бяду да дна,
Змагаўся і... з усіх бакоў абклалі...

Таго, што раньш было, няма нічога,
Народ маўчыць, як і заўжды, здавён,
Ды ўсё ж аднойчы возьме кнігі ён
Твайго і нашага Пісьма Святога!

Пакуль жа наша Беларусь распнута,
Між роспачу й надзеяй ты жывеш
І на Галгофу крыж свой валачэш, —
Як з ім ішоў Сын Божы на пакуты.

І пад увагу беручы ўсё гэта,
Не буду я казаць банальны тост, —
Замест яго згадаю лепш наўпрост
Страфу другога слаўнага паэта:

«Свой сум прад непазбежнасцю агарай
І браму за сабою прычыні;
Забудзь, што быў калісьці на кані, —
Ступай пацiху басанож па зорах...».

— Раць збіраць! — не ўсе крычалі.
— У паход! — не ўсе гулі...
І нас бэсцілі, знішчалі.
...Даастатку не змялі
з нашай роднае зямлі.

Так! Мы будзем, будзем. Будзем!
Толькі ж цені крывічоў
не дадуць сваіх мячоў.
На рушэнне ці палюддзе
знойдзем новых трубачоў.

Ніл Сымонавіч! На голле
прывілі Вы вочкі слоў.
Давялі Вы да галоў:
спее сведамая Воля —
весняй нацыі улоў.

Тры кіты

На развітанне з Нілам Гілевічам

Анатоль ЗЭКАЎ

Барадулін, Бураўкін, Гілевіч...
Адыход іх сціплае жальбой.
Пакрысе, Беларусь, сіраееш.
Ды і мы сіраеем з табой.

Хоць і кажуць: няма незаменных, —
толькі вось ці заменіць хто іх, —
тых, хто нас узнімаў звек з каленяў,
словам родным чаруючы слых,

хто не ладзіў з уладай хаўрусу,
мог у вочы ёй праўду сказаць,
каб сябе мог адчуць беларусам
кожны з нас, хто хацеў адчуваць,

каб без мовы мы не анямелі
і не сталі глухімі зусім.
Барадулін, Бураўкін, Гілевіч —
тры кіты, на якіх і стаім.

29 сакавіка 2016 года

Паэт купалаўскага гарту

Светлай памяці Ніла Гілевіча

Васіль ЖУКОВІЧ

Спачыў пясняр, не скажа больш
Слоў праніклёных, пальмяных,
За нашу Бацькаўшчыну боль
Больш не вярэдзіць сэрца рану.

Ён, дум высокіх валадар,
Прайшоў сваю дарогу годна,
А больш за ўсё жадаў змагар,
Каб Беларусь жыла свабодна.

За мову і за родны сцяг
Змагацца ўсёй істотай мусіў,
Праз церні церабіў ён шлях
Да незалежнай Беларусі.

Герой, над кім не ўладны час,
Любові нашай вечнай варты.
Быў, ёсць і будзе ён у нас,
Паэт купалаўскага гарту.

Рэквіем

Вечнае святло няхай свеціць Нілу Сымонавічу Гілевічу навекі!

Янусь МАЛЕЦ

Ідзе, ідзе, ідзе самотны дождж...
І дзе, і дзе тут дзень, і дзе тут ноч?
Стаміўся ён, прылёг паспаць,
І ўжо не змог ніяк устаць.

Яго дарога доўгаю была,
І шчыраваў паэт, нібы пчала,
Ды час прыйшоў, ісці не змог, —
Бярэ навечна мудры Бог.

Чакаюць там ужо яго сябры,
Самотна вельмі родным угары...
І шлях на Неба раптам лёг —
Не будзе больш зямных дарог!

Ідзе, ідзе, ідзе самотны дождж...
І дзе, і дзе тут дзень, і дзе тут ноч?
Нічога болей не відаць!
І болю болей не чуваць...

Да галінак вясны Ніла Гілевіча

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Ніл Сымонавіч! Я ўкленчу
перад Марай — той зямлёй,
дзе жылі б адной сям'ёй.
Згадвалі Вы: край наш — з енчу:
брацiь бы поручню-парэнчу,
мы ж махалі аглаблёй.

Светлай памяці Народнага паэта Ніла Гілевіча

Мікола ЗГУБАРЭВІЧ

Праславіў наш лагойскі край
Ён годна, як ніхто ніколі.
«Жыві ж у сэрцах і бывай!» —
Славянскі свет смуткуе з болем.

Ён стаўся ў вечнасці Паэт,
Для нас жа будзе вечна родны,
Стварыў душы сваёй санет
Прыстойнай і высакароднай.

І здолеў столькі нам сказаць,
Ды так, што сэрца скалынецца,
Што можна плакаць і спяваць,
Бо дух Радзімы пульсам б'ецца.

Як маці, мову бараніў
Аддана й непадкупна-шчыра,
Зямлю сваю ён так любіў,
Нібыта верасnёвы вырай.

Ён талент нам спаўна аддаў,
Святой лічыў сваю Айчыну,
Апошнім ён народным стаў,
Сапраўдным Беларусі сынам.

Забірае бог паэтаў

Алесь ЛІПАЙ

Забірае Бог паэтаў год ад году.
Забірае і бязродных, і Народных.
Ды а як інакш? Гэтаму народу
мова продкаў сталася няроднай.

Ён не разумее болей вершаў.
Ён не памятае словы гімнаў.
І крывіцкі старадаўні вершнік
ў душах люду гэтага загінуў.

Гонар, і каханне, і свабода
перасталі адгукацца ў сэрцах.
Забірае Бог паэтаў у народа,
як ратуюць абразы ад іншаверцаў.

Ніл. Генадзь. Рыгор. Сяргей. Уладзя.
Ян, Якуб, Максім, Аркадзь, Кандраце,
Вы служылі людзям, а не ўладзе.
Тэрмін службы скончыўся, прабачце.

...Ну, пара.
Па вечных цёмных водах
Сам вяслуючы ў адзенні зрэбным,
забірае Бог паэтаў у народа.
Бо яны Яму яшчэ патрэбны.

Фота У.Сіўчыкава

Развітанне з Нілам Гілевічам

Тысячы людзей прыйшлі 1 красавіка ў Свята-Петра-Паўлаўскі Сабор у Мінску, каб ушанаваць памяць Народнага паэта Беларусі і правесці яго ў апошні шлях.

Паэт, празаік, выкладчык, перакладчык, філолаг, этнограф, палітык, грамадскі дзеяч — Ніл Сымонавіч Гілевіч, як і ўласціва чалавеку-эпосе, нацыянальнаму прароку, быў рознабакова адораным творцам.

Пісьменнік прысвяціў, без перабольшання, усё сваё жыццё развіццю беларускай мовы, літаратуры, навукі, і, у пераходны для нашай краіны перыяд пачатку 1990-х гадоў — станаўленню беларускай дзяржаўнасці.

Развітацца са спадаром Нілам, выказаць спачуванні яго родным і блізкім прыйшлі вельмі многія — як прадстаўнікі беларускай інтэлектуальнай эліты, сябры і калегі, прыхільнікі творчасці, так і выпадковыя мінакі, якія прыпыняліся ля Сабора і далучаліся да жалобнай цырымоніі, пачуўшы імя паэта, вершы якога яны чыталі яшчэ ў школе і чые песні слухалі з юнацтва.

Былі ўскладзеныя кветкі і вянкі ад імя розных інстытуцый і арганізацый: Саюза беларускіх пісьменнікаў, Беларускага ПЭН-Цэнтра, Таварыства беларускай мовы, ЗБС «Бацькаўшчына», Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Пасольства Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і многіх іншых.

Прыехалі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў і Таварыства беларускай мовы з розных беларускіх гарадоў, прыйшлі выкладчыкі і навучэнцы філалагічнага факультэта БДУ, дзе Ніл Сымонавіч працаваў многія гады.

Жалобную службу на беларускай мове правялі тры святары: а. Георгій Латушка, а. Юры Залоска і клірык Свята-Духава сабора а. Сергій Гардун. Пасля заканчэння малітвы настаяцель Свята-Петра-Паўлаўскага сабора протаіерэй Георгій Латушка зачытаў спачувальныя лісты ад Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага Паўла, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі і Мітрапаліта Філарэта, ганаровага Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі.

З развітальнымі словамі на грамадзянскай паніхідзе выступілі старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч, акадэмік Радзім Гарэцкі, палітыкі і грамадскія дзеячы Станіслаў Шушкевіч, Пётр Краўчанка, пісьменнікі Анатоль Вярцінскі, Віктар Казько, старшыня Таварыства беларускай мовы Алег Трусаў, дэкан філалагічнага факультэта БДУ, прафесар Іван Роўда, дырэктар Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Іван Саверчанка.

Развітанне і грамадзянская паніхіда працягнуліся на Кальварыйскіх могілках. Каля труны выступілі Сяргей Законнікаў, Уладзімір Арлоў, Генрых Далідовіч, Аляксей Каўка, Эдуард Акулін, Вячаслаў Рагойша, старэйшы з пляменнікаў Ніла Гілевіча Валер Маслаў. Першы намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесь Пашкевіч зачытаў спачувальныя тэлеграмы ад Часовага Паверанага ў справах Каралеўства Вялікабрытанія ў Рэспубліцы Беларусь, Федэральнай нацыянальна-культурнай аўтаноміі беларусаў Расіі, ад Саюза пісьменнікаў Швецыі, ад Героя Украіны, паэта Дмытра Паўлычкі.

Пад гімн «Магутны Божа» сотні чалавек правялі Ніла Сымонавіча ў апошні шлях...

«Дакументы душы» Святланы Алексіевіч

Сустрэча з Нобелеўскай лаўрэаткай адбылася 14 красавіка ў малой залі Палаца Рэспублікі, якая змясціла 500 гледачоў і шмат журналістаў.

Імпрэза працягвалася больш за дзве гадзіны, і яшчэ столькі ж часу доўжылася аўтограф-сесія з пісьменніцай.

Беларусы даўно чакалі магчымасці сустрэцца са Святланай Аляксандраўнай: запрашальнікі на гэтую імпрэзу былі разабраныя літаральна праз паўгадзіны пасля адкрыцця рэгістрацыі на іх. З'яўленне на сцэне спадарыні Святланы выклікала працяглыя авацыі — гледачы апладзіравалі стоячы.

Зладзілі мерапрыемства, у межах якога была прэзентаваная кніга «Сьвятлана Алексіевіч на Свабодзе», Радыё «Свабода» і ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». Мадэратарамі вечара сталі дырэктар беларускай службы РС Аляксандр Лукашук і старшыня СБП Барыс Пятровіч.

Напачатку вечара беларусы прыгадалі яскравыя моманты мінулага года, праглядзеўшы фрагменты відэа з уручэння спадарыні Святлане Нобелеўскай прэміі ў Стакгольме, з першай прэс-канферэнцыі ў Мінску, прысвечанай гэтай значнай падзеі, а таксама пра тое, як беларусы сустракалі пісьменніцу ў аэрапорце па яе вяртанні ў Мінск пасля Нобелеўскага тыдня.

Выступілі Сяргей Законнікаў, Юлія Чарняўская, Зінаіда Бандарэнка, Аляксандра Дынько, Уладзімір Арлоў. Былі паказаны відэазварот журналіста і рэдактара кнігі «Сьвятлана Алексіевіч на Свабодзе» Сяргея Навумчыка. Кожны з прамоўцаў дзяліўся ўражаннямі пра сяброўства і супрацу са Святланай Алексіевіч, а таксама зачытваў найбольш запамінальны ўрывак з твораў пісьменніцы і задаваў ёй пытанне.

Якраз пытанням, пісьмовым і вусным, была прысвечаная большая частка сустрэчы. Звярнуцца да набеліянткі мог кожны ахвотны глядач. Гаворка ў Палацы Рэспублікі вялася пра сутнасць «чырвонага чалавека» і пра «чалавека маленькага», пра сітуацыю ва Украіне, у Расіі і дома, у Беларусі, пра 30-гадовае водгулле Чарнобыля, пра «філасофію неразумення сябе» ў простых людзей і «масу, якая можа не шмат, а толькі застаецца той формай, у якую яе залілі», пра «культ пакутаў, які гне, затрымлівае і змяншае чалавека», пра «ўнутраныя слёзы» пасля вандровак па бацькаўшчыне і многае іншае.

Прэс-служба СБП

Новы «Палац» і яго архітэктары

У выдавецтве «Кнігазбор» пабачыў свет трэці выпуск літаратурнага альманаха «Палац» Гомельскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Адметнасцю нумара з'яўляецца тое, што нямала аўтараў друкуецца тут упершыню. Такім чынам, «Палац» для іх бачыцца аналагам мясцовага літаратурнага часопіса, якога відавочна бракуе рэгіёнам. Ды і сам змест пераконвае: літаратары Гомельшчыны выдатна спраўляюцца з укладаннем, прадстаўляючы ў кніжцы альманаха і маладзейшых, і заслужаных аўтараў, прозу і паэзію, эсэістыку і навуку, публіцыстыку і мемуарыстыку. І ўсё гэта на трох мовах: беларускай, рускай і ўкраінскай (апошняя ўводзіцца як эксперымент і даніна сяброўства з літаратарамі Чарнігаўшчыны Надзеяй Мішко-Куліш, Міхасём Ткачам, Дзмітром Івановым).

Заўважна, што літаратурны альманах «Палац» аб'ядноўвае людзей не толькі гуманітарных прафесій: адкрывае нумар краязнаўчы тэкст Аксаны Торапавай, дырэктара Гомельскага палаца-паркавага ансамбля; з артыкулам пра англійскага пісьменніка Джона Толкіна выступае архімандрыт Сава (Мажука), вядомы праваслаўны публіцыст з Свята-Мікольскага манастыра Гомеля; апавяданне друкуе Алег Літушка, які яшчэ нядаўна быў начальнікам аддзела абласной пракуратуры.

У паэтычным раздзеле, дзе публікуюцца творы Марыны Аляксандравай, Сяргея Балахонава, Лявона Муштэнкі, Генадзя Лапаціна, Ігара Дзягілевіча, Уладзіміра Бабкова, Алега Захарыка, Анатоля Печкурова, літаратараў відавочна не абмяжоўвалі ў аб'ёме. Дзякуючы гэтым нізкам (можна сказаць, мікракнігам) чытач складзе паўнавартае ўяўленне пра кожнага аўтара. Вылучаюцца медытатыўныя верлібры Генадзя Лапаціна на рускай мове і іранічныя вершы Сяргея Балахонава...

Празаічны раздзел адкрывае

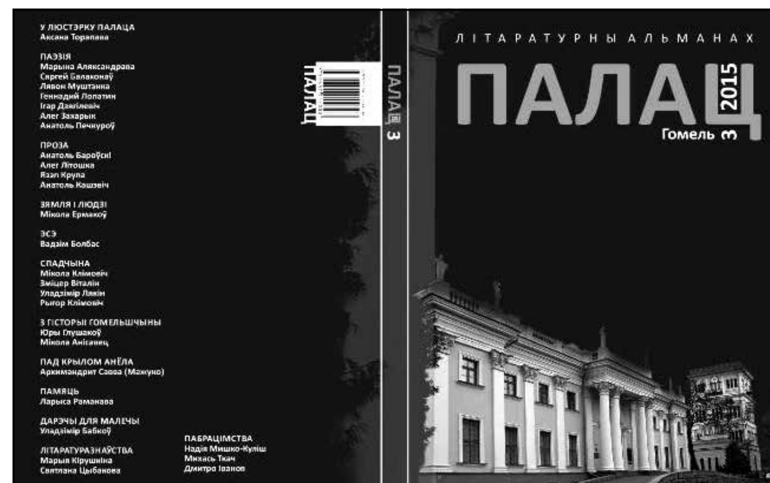

фрагмент аповесці Анатоля Бароўскага, старшыні Гомельскага аддзялення СБП і ўкладальніка (разам з Генадзем Лапаціным) літаратурнага альманаха. «Ульрыка — анёлак вікінгаў (Шведскія матывы)» відавочна натхнёная шведскім востравам Готланд, дзе аўтару пашчасціла пабываць і намроіць старажытных вікінгаў і князёў, і саму Ульрыку. З апавяданнямі выходзяць на чытацкі суд успомнены ўжо Алег Літошка, Язэп Крупа, эсэістыка — у Анатоля Кашэвіча, Міколы Ермакова, Вадзіма Болбаса, Ларысы Раманавай. У празаічнай частцы вылучаецца твор «Пітон» Язэпа Крупы, выкананы з прыёмам «апавяданне ў апавяданні».

Даволі вялікае месца аддадзена ў альманаху мемарыяльнаму раздзелу. Акрамя артыкулаў пра спачылых творцаў, публікуюцца і іх апошнія творы: Змітра Віталіна, Міколы Клімовіча, Рыгора Клімовіча. Несумненную цікавасць выклікаюць згадкі Дзмітрыя Сергіевіча (Змітра Віталіна), члена Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП) пра Калінкавічы канца 1910-х — пачатку 1920-х гадоў.

Экскурсы ў гісторыю краю прапануюць Юры Глушакоў (пра магдэбургскае права на Палессі) і Мікола Анісавец (пра сацыяльныя і этнаканфесійныя дачыненні на Лоеўшчыне). З літаратуразнаўчымі доследамі друкуюцца Марыя Кірушкіна (артыкул пра паэзію Леры Сом) і Святлана Цыбакова (аналізе кнігу-лаўрэатку прэміі Гедройца «Час збіраць косці» Віктара Казько).

Ціхан Чарнякевіч

На душы — журба,
або Падарожжа да Міхася Стральцова

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Мне б лепей у журбе,
у думках і здалёку,
ў табе і пры табе
шукаць сабе палёгку.
Міхась Стральцоў

Сваю колішнюю, пяцідзесяцігадовай даўнасці, рэцэнзію на першую кнігу Міхася Стральцова «Блакітны вецер» я пачынаў, памятаю, з разгляду апавядання «Перад дарогай».

Што па-свойму сімвалічна, бо былі абодва прыкладна перад дарогай — літаратурнай. З невялікай розніцай ва ўзросце і творчым досведзе. Рэцэнзія ж (яна называлася «Ці існуе блакітны вецер?») была ўсяго адной з самых першых спробаў выступіць у якасці літаратурнага крытыка.

«Перад дарогай»... «На вакзале чакае аўтобус»... «На аўтобуснай станцыі»... «Падарожжа за горад»... Вершаваныя радкі: «Мне дарожанька, адпачын — табе», «І усё вяла, вяла дарога. То хмель на ёй, то дзераза...» Словам — дарога, падарожжа. Віртуальная, вобразна-паэтычная. Ды я хачу распавесці пра падарожжа сапраўднае, пра рэальную паездку на радзіму аўтара прыведзеных вышэй радкоў.

На гэты раз нас, а менавіта мяне і Міхася Шавыркіна, чакаў не нейкі «безыменны» аўтобус на вакзале, а чакаў са сваім быстраходным «Міцубішы» Міхась Скобла. Ініцыятыва, кажуць, рэч адказная, нават каральная. Ён стаў галоўным ініцыятарам выдання выбраных твораў Стральцова ў знаным кніжным праекце «Беларускі кнігазбор», укладальнікам кнігі і аўтарам каментароў да яе. І вось цяпер лічыць сваім доўгам папулярызаваць выданне, ладзіць гэтак званыя прэзентацыі і ў выпадку, падобным на наш, самому сядаць за стырно ўжо ў літаральным сэнсе гэтых слоў.

Выпраўляліся ў даволі далёкую дарогу: ад мінскай станцыі метро «Магілёўская» да поўдня магілёўскага краю — раным-рана, а сёмай гадзіне. Міхась — кіроўца — з асобнікамі «Выбраных твораў», другі Міхась, былы шматгадовы рэдактар часопіса «Роднае слова» — з публікацыяй, прысвечанай творчасці М. Стральцова, а я — з дарагім для мяне томікам «Мой свеце ясны» (маўляў, пагартаем, асвяжым у памяці па дарозе). У Бялынічах робім невялікі прыпынак — і ў выніку да нас далучаецца нядаўна прыняты ў наш пісьменніцкі Саюз празаік, рок-музыка, бард ну і, зразумела, аўтар песняў на словы Міхася Стральцова Юрый Несцярэнка. Вось такая складвалася літартгрупа, настроеная на адну агульную, стральцоўскую хвалю.

А ў самім Слаўгарадзе нас сустракаў блізкі зямляк Міхася Стральцова, заслужаны, вядомы на Магілёўшчыне грамадскі актывіст, аўтар некалькіх паэтычных зборнікаў Феликс Шкірманкоў. Як колішні мясцовы кіраўнік, Феликс Уладзіміравіч парупіўся наконт правядзення прэзентацыі.

Адбывалася яна ва ўтульнай залі раённага Дома культуры. Прайшла, як і трэба было чакаць, хораша, жыва. Мы гаварылі пра адметныя вартасці кнігі М. Стральцова, пра яго творчасць і жыццёвы шлях, які пачынаўся ў некалькіх вёрстах ад гарадка, чыталіся яго вершы і ці не ўпершыню тут гучалі песні на яго словы, гучаў выразна

Матыў лірычны, адмысловы
У важкай думе ці журбе —
Ён неабходны, каб на слове,
Паэце, верылі табе.

Прэзентацыя мела своеасаблівы працяг. Вырашылі наведаць заадно родную вёску аўтара «Выбраных твораў», той самы Сычын, дзе ён нарадзіўся, рос-гадаваўся і які не забываў, па якім нязменна тужыў і ў душы, і разам з героямі сваіх твораў. Ехалі апетай ім у вершах дарогай. Палі, пералескі, лугавіны... «Святло той рэчанькі Галубы, якую прыгалубіў Сож»... Малая Каменка... Вялікая Каменка... Не адразу знайшлі Сычын, давялося спыняцца і распытваць. Калі даехалі — не надта ўзрадаваліся. Бязлюдная вуліца, ніводнай жывой душы. Некаторыя хаты мала з выбітымі вокнамі і абваленымі стрэхамі і столямі. З цяжкасцю адшукалі на ўскрайку вёскі... не, не хату, не сядзібу, хата настаўніка Лявона Клімавіча Стральцова згарэла, — а ўсяго толькі зарослае хмызам і густой травой падвор'е з абгарэлымі шуламі. Малюнак, так бы мовіць, не для слабанервовых. Трымаліся, дзякуючы ўпартай неадступнасці М. Скобы. І суцешыла крыху тое, што сустрэлі ўсё ж карэннага вяскоўца — сычынца і да таго ж стрыечнага брата Стральцова. Так, таго самага, Уладзіміра Громава, якому пісьменнік прысвяціў сваё апавяданне «Двое ў лесе». Пасядзелі з ім, адзінокім і хворым, на лаўцы каля яго хаты, пагутарылі, падаравалі брату кнігу. «Ага, пачытаю» — сказаў на развітанне...

Не цяжка ўявіць, з якім пачуццём, з якім настроем, з якімі думкамі. Выходзіць, — думалася, — нездарма ён аддаваў у сваіх творах столькі ўвагі тэме пакінутай вёскі, пакінутай бацькоўскай хаты, нездарма яго герой з нясцерпным болем вырашае, якім чынам памірыць у душы горад і вёску. Нібы прадбачыў аўтар, якім яно будзе, што атрымаецца з гэтага прымірэння наяве. Згадаўся амаль даслоўна ягоны ліст, адрасаваны гомельскай паэтцы Ніне Шклярвай, — яна пазнаёміла мяне потым з лістом, — дзе ён пісаў, што вельмі хочацца дамоў, што «дом у нас адзін, той, што з калыскі». Яшчэ дадаваў гаркотныя словы, што наканаваную апошнюю часіну трэба сустракаць на тым парозе, «на які Бог усадзіў: няхай ужо адтуль і прымае». Дык вось яны, вынікі злавеснай змовы быцця з нябытам, — дзяліўся я ўжо ўслых роздумам са сваімі спадарожнікамі, — няма ні таго бацькоўскага дома, таго парога, ні той ранейшай вёскі, няма з намі і самога аўтара ліста, і аўтара кнігі, што пабачыла свет («мой свеце ясны») ужо без яго і выданню якой прысвячалася наша паездка.

Міхась Стральцоў — на бабровых тонях на радзіме. Фота Алеся Масарэнкі

Рэальная паездка, вядома ж, цесна спалучалася з падарожжам віртуальным, з духоўным падарожжам у прасторы і часе, у душы і памяці. Што і зразумела. Бо ён, Міхась Стральцоў, займаў сваё адметнае месца ў маёй біяграфіі.

Мы бачыліся, сустракаліся і супрацоўнічалі па трох наступных мінскіх адрасах: вуліца Захарава, 19, рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва», вуліца Энгельса, 9, Саюз пісьменнікаў (таго будынка ўжо не існуе) і вуліца Веры Харужай, 48, пяціпавярховік, у якім разам атрымоўвалі кватэры і суседнічалі.

Вярнуўшыся (пасля вандраванняў з адной раённай газеты ў другую) у стольны Мінск, я стаў працаваць у рэдакцыі пісьменніцкага штотыднёвіка «Літаратура і Мастацтва». Тут у адзін цудоўны дзень і адбылося маё знаёмства з пачынаючым празаікам Міхасём Стральцовым. Павітаўся з характэрнай для яго ўсмешкай, павіншаваў мяне з новай працай і паклаў на стол... не, не апавяданне, а рэцэнзію. Не памятаю — на якую кнігу. Ды ўзяўся тут жа з цікавасцю чытаць і пільнуецца на вызначэнні: «талент — у чалавечнасці, без чалавечнасці нічога таленавітага не створыш». Сцверджанне здалося мне занадта катэгарычным. Пра што я сказаў. Міхась памяркоўна выслухаў, ледзь было не пагадзіўся са мной. Ды ўсё ж стаў прыводзіць аргументы ў карысць свайго меркавання. Спакойна, ціхім голасам, але з глыбокай перакананасцю. Размова скончылася тым, што я ўхваліў рэцэнзію без якіх-небудзь значных правак, сэнсавых ці стылёвых. Такім быў пачатак нашых узаемаадносін, нашай таварыскай супрацы. Затым, не без маёй ініцыятывы, Стральцоў прымае ўдзел у распачатай «ЛіМам» дыскусіі пра стан беларускага рамана: выступае са смелым, крытычным артыкулам. (Не ўсім ён спадабаўся, мелі непрыемнасці і аўтар, і супрацоўнікі газеты.) Далей — болей. Пазнаёміўшыся з яго першай кнігай «Блакітны вецер», я рашыўся ўзяцца за пяро ў якасці літаратурнага крытыка і змясціў на старонках тыднёвіка разгорнуты артыкул пад назвай «Ці існуе блакітны вецер?» Даваў высокую ацэнку: «Існуе». Гэта была, здаецца, ці ні першая такога рода публікацыя ў дачыненні да творчасці маладога празаіка. І размова ў ёй, заўважу, ішла пра тую самую чалавечнасць. Я зазначаў, што ў апавяданнях М. Стральцова ўражвае найперш надзвычайная любоў і спагада да чалавека, засяроджаная ўвага да рухаў яго душы, да яго духоўнага, інтэлектуальнага і эмацыйнага свету. І заканчваў рэцэнзію высновай: «Харошую кнігу напісаў Міхась Стральцоў. Светлую, чалавечную, таленавітую».

Ён у дзень выхаду газеты спачатку патэлефанаваў, потым зайшоў у рэдакцыю, дзякаваў. Крыху сумеўшыся, казаў, што ці не перахвалілі ягоны зборнік, што ў яго ёсць больш цікавыя задумы...

Пазней я не змог па нейкай прычыне выказацца ў друку пра яго аповесць «Адзін лапаць, адзін чунь». А выказацца было проста неабходна. Справа ў тым, што калі ўчытваўся ў твор, то не толькі з цікавасцю, але нават са здзіўленнем зазначаў: Міхалка і Трафім — амаль вылітыя мае рэальныя дзяды, дзед Грышка (па маці) і дзед Арцём. Яны адыгрывалі прыкладна такую ж ролю ў тым, каб неяк дапамагаць маці (бацька быў на вайне) адзяваць і абуваць нас, малалеткаў. Кожны па-свойму, як і персанажы аповесці. Асабліва ўразіла сваім падабенствам гісторыя з наганам і патронам да яго. З той, праўда, розніцай, што калі дзед Міхалка прадбачліва адабраў і «перахаваў» унукаву зброю, то дзед Грышка дазволіў майму стрыечнаму брату Барысу пазабаўляцца з вінтоўкай, якую з адным ці двумя патронамі яму далі як калгаснаму вартаўніку. Унук усё ляскаў і ляскаў затворам на печы і стрэліў напраўду. Проста ў спіну дзеду, які, схіліўшыся над дзяжой, вырабляў аўчыну. Той толькі і войкнуў: «Што ты, Барыс, нарабіў...» І праз некалькі хвілін памёр...

Запомнілася тое ўражанне, з якім дачытваў аповесць «Адзін лапаць, адзін чунь». Асабліва — апошнія старонкі, у прыватнасці пранікліва радкі пра начны адыход у «празрыста-халодную вечнасць», пра натуральную, негвалтоўную — у адрозненне ад гібелі майго дзеда, — смерць дзеда Міхалкі. Дачытаў і тут жа пазваніў па тэлефоне аўтару: «Міхась, зайдзі пасля працы да мяне. Пагаворым пра твае лапаць і чунь, пра твайго Іванку і тваіх дзядоў, у тым ліку і пра маіх. Як, адкуль ты дазнаўся пра іх?». Міхась падвечар прыйшоў. (Балазе, жылі, як я ўжо казаў, па суседству, у сумежных кватэрах.) Пагаварылі і па справе, і па шчырасці, пра аповесць і пра сваё ваеннае дзяцінства, пра дабро і зло, праўду жыццёвую і праўду мастацкую. Прагаварылі, памятаю, да поўначы.

Увогуле, ён згадваецца ў сукупнасці з нейкімі важнымі для мяне жыццёвымі момантамі. Ён адзін з першых выказаў мне спачуванне з нагоды смерці маці. Мы былі побач на нашумелым пятым з'ездзе пісьменнікаў, і ён з захапленнем (не перабольшваю) гаварыў мне пра мой верш «Поезд справядлівасці», які мне ўдалося надрукаваць напярэдадні з'езда — у падтрымку Васіля Быкава. Ён з адабрэннем гаварыў мне пра мой другі прыход — ужо ў якасці галоўнага рэдактара — у тыднёвік «Літаратура і мастацтва»...

Я не выпадкова вынес у якасці эпіграфа радкі М. Стральцова з яго ўлюбёным, з яго незаменным, абавязковым, шматзначным словам «журба». Думаю, рэч тут у характэрнай адметнасці паэтыкі аўтара, у арганічна ўласцівых яму, як асобе і творцу, светаадчуванні і светапоглядзе. Паняцце журбы мае ў яго творах мноства адценняў і асацыяцый і — па ўласным прызнанні пісьменіка, — пакуты, смутак, гэтая самая журба «сталі ягонай другой натурай».

Так, мы пераважна ведалі і ўспрымалі ягоную, так бы мовіць, натуру першую, яўную. Яе цяпер згадваем, пра яе гаворым і пішам. А вось што тычыцца ягонай «другой натуры» (ён яшчэ гаварыў пра «сваю душэўную гаспадарку»), то гэта — асобная тэма...

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 4 (116) | 29 красавіка 2016 | № 17 (482) Новы Час

«Талент — гэта і праца»

Сёлета б споўнілася 80 гадоў таленавітаму беларускаму пісьменніку, мужнаму рэдактару і светламу чалавеку Анатолю Паўлавічу Кудраўцу. Споўнілася б, бо ад 8 траўня 2014 года яго няма сярод нас.

Не раз яго творы друкаваліся на старонках «Літаратурнай Беларусі». У розных выдавецтвах выходзілі і будуць выходзіць яго незабыўныя «Раданіца», «Сачыненне на вольную тэму», яго непаўторныя апавяданні... Сёння ж перачытаем нататнікі маладога Анатоля Кудраўца — часоў ягонай вучобы на аддзяленні журналістыкі БДУ, якую ён сумяшчаў з працай у рэдакцыі «Калгаснай праўды», а таксама перыяду рэдактарства (1968–1969 гг.) у выдавецтве «Беларусь» і маладога бацькоўства.

У гэтых запісах — пачаткі і творчага таленту, і грамадзянскай мужнасці, і чалавечага святла незабыўнага пісьменніка.

Анатоль КУДРАВЕЦ

12 чэрвеня 1959.

Люблю глядзець, як людзі ідуць насустрач ветру. Хоць тут ім прыходзіцца напружваць свае сілы, каб дасягнуць свайго наседжанага гнязда. Я не супраць таго,каб ствараць штучныя перашкоды дзеля таго, каб яны абудзілі імкненне пераадолець іх. Калі чалавек сам не можа ставіць перад сабой мэты, трэба, каб яе ставіў хтосьці другі.

Ён падносіць сціплы падарунак студэнтаў — фотаапарат.

— Няхай гэты падарунак будзе сімвалам нашай дружбы, здымае так добра, як *****.

Студэнт Р. Барадулін перадае ў падарунак дубовую шкатулку.

— Няхай гэтая шкатулка, зробленая з векавых дубоў, якія ўзраслі на зямлі, дзе нарадзіліся, выраслі і не змаглі знайсці шчасця вашы бацькі, будзе светлым напамінам аб ёй, аб тваіх таварышах.

Усе ўзбуджаны, ва ўсіх прыўзняты настрой.

Ад імя ад'язджаючых вінОнікаў урачыстасці выступае Стэн.

Ён хвалюецца, сінія разумныя вочы яго пацяплелі, на твары выступілі чырвоныя плямы. Ён гаворыць адрывіста, з крыху не рускім выгаворам:

— Таварышы, дазвольце мне ад сябе і ад імя маіх сяброў — ён кіўнуў у бок іх — падзякаваць вам за тое, што мы жылі з вамі, як у адной сям'і, што я пазнаў вас — савецкіх людзей і ганаруся вамі. Жывучы разам з вамі мы сталі намнога лепшымі. Мне вельмі падабаецца той патрыятызм, тая любоў, з якой адносяцца студэнты да Радзімы.

Мы паедзем, і, можа, праз некалькі гадоў... нашы краіны сустрэнуцца ў барацьбе, але я хачу запэўніць вас, дарагія таварышы, мы з вамі ваяваць ніколі не будзем, і ўсё, што ў чалавечых сілах, мы зробім, каб ніколі не ваяваць. Мы запрашаем усіх вас прыехаць да нас у госці. Праўда...

Вялікае дзякуй вам не за фотаапарат, а за большае, што вы далі нам.

Усе дзяўчаты гавораць, што паступілі ва ўніверсітэт, каб упарадкаваць асабістае жыццё. Я супраць. Хіба ж можна так? Чаму яны навучаць дзяцей?

Чорт ведае што такое. Здаецца, і чалавек ужо дарослы, і армія засталася дзесьці далёка з-заду, а пра яе не магу без хвалявання думаць. І нічога асаблівага няма ў ёй, а пры сустрэчы хвалююся, губляюся. Нават ніяк не адважуся адазвацца у бок і прапанаваць схадзіць у кіно, ці прайсціся па горадзе. А трэба. Або я гэта зраблю, або я нічога не падрыхтую. Здаецца, і яна ідзе насустрач, а вось дарога ніяк не сальецца.

Намазаным блінам бліснула вялікая лысіна.

Рэвізор распісаўся. Яго прозвішча пачыналася з «Р», і ён паставіў доўгую палачку, так накруціў над ёй, што мне здалося, быццам яна вельмі падобна да яго галавы — кучаравай вялікай і ўздзетай на тонкай шыі, як вялікая шляпа на цвіку.

9 студзеня 1960.

Буфет в одежде не отпускает.

Нават калі б на зямлі застаўся адзін чалавек, і тады сонца павінна было б узыходзіць, грэць і заходзіць.

У дзень палёту ў космас Ю. Гагарына.

Здаецца Зямля абарвала ланцугі і ляціць насустрач Сонцу. Мы працягваем рукі наперад, і я баюся, што яно хутка апячэ іх нам.

15 лістапада 1961

А. Лойка канчае чытаць М. Багдановіча. Ніхто не слухае. Нікому не цікава. Гэта страшна. Багдановіч — адзін з лепшых нашых паэтаў. Да чаго ўсе абыякавы да гэтага свайго нацыянальнага.

20 лістапада 1961.

Учара нават не лажыліся спаць: да двух гулялі ў шахматы, а пасля гаварылі аб культе асобы Сталіна.

28 чэрвеня 1962.

Здалі два залікі: гісторыю савецкага партыйнага друку і спецкурс па Марксу. Рыхтаваўся не вельмі, а — выматаўся. На сэрцы не лёгкасць, а пустата. Зайшоў у раскопаны, разварочаны парк М. Горкага, лёг на зямлю і праляжаў хвілін дзесяць. Адплюшчыў вочы — і здзівіўся, такой вялікай здалася распрасцёртая нада мной бяроза. На фоне бляклага неба і спакойных, быццам застылых воблакаў, яна нагадвала вялікі крыж — дзве галіны, як рукі, ішлі ў бакі, і з іх звісалі, як ашмоткі, доўгія сухія пласты.

Зайшоў у цір. Знайшлося толькі дзве капейкі, узяў адну кулю і замест таго, каб закласці яе ў ствол у месцы пераломуу, заклаў з канца ствала.

— Ты што, брат, п'яны? — Здзівіўся.

— Не, два экзамены здаў.

У зайца, вядома, я прамазаў. Пайшоў на дзяжурства.

30 чэрвеня 1962.

Прыязджаў у Мінск, заходзіў у рэдакцыю С. Рудэнка, спец. кар. «Известий». Гаварылі пра аператыўнасць. Параўноўвалі Сафронава і Катэнку. [Першы] нашмат таленавіцей, а ў другога праца.

У выніку — у другога кожны год то п'еса, то зборнік вершаў і г. д., а ў першага...

Талент — гэта і праца.

А на двары халадзіна, восеньская халадзіна, і цудоўна пахнуць ружы.

17 жніўня 1962.

Ноччу прайшоў лагодны ціхі дождджык. Усю ноч ён дробна сыпаў па даху, пад яго спакойную манатонную песню моцна спалася ў сене. Вось гэта грыбны дождж. Раніцой на траве, лістках дрэў — раса. Востра пахне цвітучая крапіва. У бярэзніку — як у лазні — пахне дубовымі і бярозавымі венікамі.

28 верасня 1968 г.

Шышчыцы.

«Быў стары, а пайшоў у отмалодзь.

Сам старэе, а язык у отмалодзь ідзе.

На самым пахватным месцы.

Ножкі стуліліся (у табурэце)».

6 кастрычніка 1968.

Бярэзіно. Аўтавакзал. Невялічкі чалавечак з крывёй пад носам ля піўнога ларка кідаецца да другога мужыка — высокага, мажнага.

— Ты не будзеш мець сем баб!!!

Умешваецца баба — невысокая, крэпкая ў стане, вострая на язык:

— Я ўсяго сто дзясятая! А якая табе розніца, колькі ў яго можа быць?

Мужычок маўчыць.

У кожнай рakі ёсць свой асенні колер. У Беразіны ён сіне-цёмны з жухлай падзалоццю, з неспакойным халодным свячэннем лазовых кустоў і аксамітнай зеленню блізкіх хвойнікаў.

15 кастрычніка 1968.

Вера: — Мама, дай я цябе пацалую ў нюхалкі... (ноздры). А цяпер у запраўку (папярочку між ноздраў).

21 кастрычніка 1968.

Вера: — Папа, пасадзі ложку ў міску.

6 лістапада 1968.

Скура на шыі была як пажаваная.

Барадулін: — Іван Гарылавіч — на Чыгрынава, Івана Гаўрылавіча.

7 лістапала 1968.

Успомніўся Пленум СП... Успомнілася ўверцюра Пленума — адкрыты партыйны сход у СП. Прысутнічаў Ваніцкі А. М. Пытанне — «Выхаванне моладзі». Пытанне было не акрэслена ясна, і сход праваліўся. Тады ўзяў слова Ваніцкі. Успомніў чамусьці Свіцязь, прыпісаўшы плёткі, якія ў нейкім сэнсе павінны кампраментаваць пісьменнікаў. Ідэя выступлення — даказаць, што «нацыяналізм» — навязанае зверху. «Няма жалезнай рукі сярод пісьменнікаў, якая паставіла б маладога на сваё месца». Залатыя, гістарычныя словы Брыля ў адказ: «Дзякваць Богу, што ні ў Яўгена Іванавіча [Танка], ні ў мяне няма і не будзе жалезнай рукі».

Паважаў Брыля як пісьменніка. Цяпер паважаю як чалавека, як грамадзяніна.

На пленуме ён пахваліў мяне. Шукаю прычыну — чаму. Што, я дастойны гэтай пахвалы? Ці гэта аванс? Калі аванс, то вельмі вялікі. Чым і калі аддаць? Калі не — то што?

Празрыстая стальная вада рэчкі, па берагах якой срабрыстыя залізы — паўакружнасці маладога крохкага лёду. Вада такая — хочацца напіцца, журчыць — смяецца.

23 лістапада 1968.

— Цікава было б напісаць раман пра выдавецтва, пра розных людзей, што прыходзяць туды. Форма — лірычная споведзь галоўнага героя. Прыйшоў на працу — знаёмства. Пісьменнікі для яго — святыя людзі. Потым — працярэнне, раздзяленне людзей па іх характарах і поглядах і г. д.

Тыпы: — А. Бажко

А. Ставер

Н. Чарнышэвіч

Я. Брыль

Б. Сачанка

3 снежня 1968.

Ішлі дамоў з Галяй. Гаварылі пра работу. Зайшла гаворка пра Віталя. Дзіўна, як ён мог трапіць ва ўніверсітэт, а пасля яго — у выдавецтва.

Хто гэты чалавек? Паяц? Ці шпік?

Гэта не рэдактар — ён не ведае ні рускай, ні беларускай мовы, не разумее літаратуры. Чаму ён стаў рэдактарам? Хто паставіў яго?

І хто ён сам па нацыянальнасці? Яўрэй? Гаворыць — не.

Адкуль — Галавач? Дзіўнае становішча. Як гэта працаваць, калі не ведаеш магчымасці сказаць ні слова адкрыта, ні падумаць, калі ведаць, што за табой сочыць нядрэмнае вока — вока шпіка.

А можа і не шпіка?

4 снежня 1968.

Цікавейшае знаёмства: Рулліс Талрыд. Латыш. Служыў у Гродна, вывучыў беларускую мову, палюбіў літаратуру, пачаў перакладаць. Востры твар, карыя цікуючыя вочкі, два плоскія даўгія зубы, як у мышы (пацука), не страшныя.

Сядзелі ўтраіх — Капыловіч, ён, я, у «Малочным», пілі добры і мяккі «Рыслінг» (1 р. 55 к.) і «Рыжскі чорны бальзам» — цудоўны напітак...

7 снежня 1968.

«Раданіца»

Ішоў з дому — выбраўся назад у горад. За плячыма — на палцы торба. Ля канюшні стаяў дзядзька Рыгор. Стаяў і пазіраў на яго. Ён прывітаўся. Той кіўнуў галавой, але не ўзрадаваўся, а сур'ёзна-сумна пазіраў на яго, працінаў наскрозь.

Быццам ён быў яго даўжнік, стары задаўнелы даўжнік. Яму стала няёмка і нібы крыўдна. Адкуль гэта ў селавых людзей такія позіркі. Сустрэнуць цябе і правяндуць, быццам праз строй прапусцяць.

А можа, яны маюць права на гэтыя бесцырымонна-асуджальныя позіркі-пытанні. Колькі людзей ішло адсюль і не вярнулася. Не вярнуліся і не вярнулі тое, што знеслі. Не, я не кажу пра сала і масла. Не. Гэта дробязь. Сагрэтыя людской ласкаю, збіраючы яе, ішлі, каб вяртацца Паўлавічамі і Гаўрылавічамі, патрабуючы для сябе новай увагі і павагі.

Ішлі людзі, і маральна бяднела зямля. Прападала любоў да зямлі.

Ехалі гаспадары — вярталіся экскурсанты.

«Не цяперашняга пакрою чалавек». — Дзякуй табе. Гэта за тое, што 30-гадовы мужчына ўступіў месца 70-гадоваму дзеду.

«Не цяперашняга». А які цяперашні? Заграбасты, зубасты. Можа таму такі сумны конюх Рыгор?

25 студзеня 1969.

«Родина не есть условность территории, а непреложность памяти и крови...»

(М. Цветаева)

6 лютага 1969.

Людзі дзеляць кватэры, а думаюць, што дзеляць літаратуру.

Настаў час, калі мёртвыя сталі даражэй жывых.

10 сакавіка 1969.

Чаму «Раданіца»?

Таму што ў гэты дзень людзі прыходзілі на могілкі да памёрлых. Памёрлыя лічыліся святымі (чэснымі). Людзі ішлі як на споведзь. Пра ўсё харошае і дрэннае. Людзі ішлі на раду. Радзіцца. Радзяцца пра харошае. Пра жыццё. Зямлю.

Публікацыя і падрыхтоўка да друку Ганны Кудравец

Час узыходу поўні

Алена ІГНАЦЮК

Завейны верш

Ступлю на снег з Паэзіяй... Мяце!
Сляды — як паразвейваныя словы,
нябачныя... Паэзія вядзе
няўжо туды, дзе пачынае ловы

за думкамі маімі дзікі свіст?
То з'явіцца — і ў бездані знікаюць...
Я думаю: пратанцавала «Твіст»
з бязмежжам мая здзіўленая памяць.

На белым снезе пішуцца радкі.
Адчулі прадкалядную аснову.
Мяце, мяце, мяце — ва ўсе бакі...
Майму ці падуладна слову?

Снягам аўтограф падару, найперш, —
і панясуць у белую далечу...
Марозна пальцам, што пісалі верш.
Паэзія запаліць воддаль Свечы.

І вырасце анёлаў зорны хор
з прасторы неафармленых сумётаў.
Пачнуць спяваць мой вершаваны твор...
Прачнулася: расце трава пад плотам.

Зіма загасцілася...

Зіма рвецца ў сон мой —
на самае дно...
Мяцеліць над вухам —
прыснежыць радно...
На ім я ў нядзельку святочную сплю
і подыхам снежную замець лаўлю.
А вокны
і дзверы,
на прыпечку кот —
адчулі: Зіма загасцілася... год...
у хаце. Даўно адшумеў лістапад,
вясны не было,
не пладзіў лета сад...
І толькі радно з пахам яблыкаў...
Мне... Так спіцца на ім,
што зайздросна Зіме...
А ў сне маім мама
варыць кампот,
бо ў хаце Зіма загасцілася — год.

У іншыя тэксты

Экслібрыс,
«ірыска»
і рыска дажджу...
Але пагуляць я цябе не пушчу
у тэксты чужыя...
Будзь ў тэксце маім:
у самым пачатку — як той пілігрым.
Дождж мочыць старонку
з экслібрысам... Ой?
Давай пагуляем у кнізе маёй!
З радка — у радок за сабой цягнем міг,
дзе ты апранаеш мяне ў дажджавік.
Дождж мочыць экслібрыса літару — «Ю»...
Яе я «ірыскай» няўжо засланю
ад гэткай цягучай,
салодкай вады?

У іншыя тэксты збіраешся ты...

* * *

Пырскі, хвалі акіяна...
Пакрываюць ўсё сабой.
Але ж я уратавана,
ніби той біблейскі Ной.
Акіян мне човен кінуў,
плыць прымусіў да Парыжа...
Вада сціхла на хвіліну:
а ні ветру — толькі ціша.
Роўнадзь звернута да руху...
Човен лёгка паплыве...
Мо ў Парыж? А можа ў Глухаў?

Гадоў тысяча міне...

Час узыходу поўні

Сёння час узыходу поўні!
Нібы з срэбра вырас помнік
маёй лірыкі...
Расце —
поўня ў контур акіяна...
Ці чмурэе ад Дурману?
А то рана, рана-рана,
жоўтай брошкай...
упадзе
на шоўк ночы тэатральнай —
слухаць п'есу хітрых зор...
Калі хтось чужы, брутальны
йдзе па снезе праз мой двор...

Ў час гэты узыходу поўні
снег за шклом — на падваконні —
сінім вэлюмам трапеча...

Грэю бок , як сон, на печы...

Людзі ў крэсле

(фантазія)

Людзі ў крэсле...
Перакрэсліў
твары
думкай
Эсэіст:
І закружацца галовы...
І так будзе да Пакровы...
А там дзень — як чысты ліст.
...

Крэслы шчыльнымі радамі...
Сядзяць суддзі ў парыках?
Не яны?! Гадайце самі...
Новых твараў ВЕЯЎЗМАХ.

Яны правяць маім сэрцам,
маім словам, дзеяй дня...
Толькі мне штосьць не пяецца,
нібы час паела тля...

Панацягнутая ўсмешка...
Ўсе адводзяць позірк ўбок...
Мне гадаць: арол ці рэшка?
Хто з іх шчыры? Раблю крок...

Эсэіст штосьць пераблытаў:
новых твараў — як няма?
Замест рыбкі ёсць карыта.
Замест лецейка — зіма.

Закружыліся галовы
ад Пакровы да Каляд...
Няма твараў. Зніклі словы.
Апусцелых крэслаў рад.

Матыў для верша

Цудзіць, будзіць — не застудзіць...
Тваe словы і мой тэкст...
Ў нашай хаце цені блудзяць —
нібы гэта Стары Брэст...

Ты прыехаў сёння з Брэста!
Мой сагрэе цябе верш,
дзе замешваецца цеста
і расце, ўцякае з дзеж...

Плошча, ратуша і вежы —
як матыў для пірага...
Замест снегу ў маім вершы
з неба сыпецца мука!

І Старога Брэста цені
(так задумала Зіма!)
ў нашай хаце захацелі
выпіць белага віна.
...
Плошча, ратуша і вежы —
у тваёй гуляюць думцы,
як сабе і не належаць...
Цені іх прайшлі па вуліцы...
Мо, Варшаўскай? Можа, Луцкай?
Хочуць жыць па праўдзе людскай.

Я сатру той дождж...

...Пазыходзім з фотаздымка
на бліскуча-жоўты пляж...
Паляціць мая хусцінка
разам з ветрам, пэўна, аж —

да сярэдзіны канала...
Плыве баржа па вадзе.
Я і мама ў сарафанах —
нібы з водарасляў, дзе...

з намі год сямідзясяты.
А на баржы — збеглы век.
З таго берага наняты
хтось лавіць русалак смех.

Фотаздымкавыя людзі:
Тата, мама, нянька, я —
ўсе мы думаем аб цудзе —
назіраем караля

Днепра-бугскіх уладанняў...
Ў човен сеў такі Дзядок:
у яго мо сто названняў,
залаціцца рызы бок.

Ад дажджу — назад — у здымак
пабяжым мы неўзабаве...
І спыніўся час!.. Як вымак...
Як у сне... А мо на яве?

Я сатру той дождж сваёй памяццю.

Ручнікі плылі...

Запомніліся ўрокі спеваў у чацвёртым класе пачатковай школы ў вёсцы Латышы Мёрскага раёна.

Рэпертуар быў такі: «Броня крепка и танки наши быстры», «Дуня-тонкопряха»... У калгасе імя Чапаева павінны былі спяваць пра Чапая: «Гулял по Уралу Чапаев-герой». Першы радок я вывеў нармальна. А вось наступны захрас у горле: «Онсоколомрвалсясполкаминабой...». Папрасіць настаўніцу патлумачыць такую скорагаворку пабаяўся, бо яна паспела паздзекавацца з майго вымаўлення слова «пряха».

Выручыла бабуля Альжбета. Калі яна пачала: «Ды не кукуй жа, зязюленька, рана, я й, маладзенька, усю ночку не спала...», я зразумеў, што песня жыве толькі галоснымі гукамі.

А як іх трэба вымаць са сваіх грудзей і ўкладаць у вершы, падказаў мне, пачаткоўцу, Аляксей Пысін. Калі я вучыўся ў Магілёве на фельчара, хадзіў да Аляксея Васільевіча на заняткі ў літаб'яднанне пры газеце «Магілёўская праўда». У 60-я гады некаторыя паэты любілі пад назвы сваіх твораў ставіць пазначку: «З народнага». А я на чарговых канікулах у суседняй з маімі роднымі Бабышкамі вёсцы Латышы запісаў ад цёці Ядзі (Ядзвігі Антонаўны Сялюн, 1922 года нараджэння) шэсць народных песняў. Адна з іх пачыналася так: «У суботу Янка ехаў ля ракі». Вядома ж, я гэты фальклорны твор «апрацаваў»...

На чарговым паседжанні літаб'яднання Аляксей Васільевіч агледзеў маё чыстапісанне і далікатна папрасіў: «Пакажы сваё...»

Мільгалі месяцы вучобы. Аднаго разу пасля канікулаў настаўнік, убачыўшы мяне, уголас пажартаваў: «Ну, Сяргей! Пра твае ручнікі радыё спявала!»

Пазней я даведаўся, што песня «Ручнікі», якую стварылі Вера Вярба і Мікола Пятрэнка, упершыню прагучала ў 1962 годзе ў Лёзна, калі там праходзіла раённая дэкада беларускага мастацтва. Потым песня займела поспех у вобласці і адразу ж загучала на рэспубліканскім радыё.

Заціх я са сваім «прынародным»...

У некаторых публікацыях аўтарам тэксту песні называецца Г. Сакалова, гэта значыць — Гертруда Пятроўна Сакалова (у дзявоцтве Маркава). Вера Вярба з'явілася ў 1962 годзе, калі ў 20-гадовай паэтэсы пад тым псеўданімам выйшаў зборнік «Вочы вясны».

З летуценніцай з Талачынскага раёна, слаўнавядомай Верай Вярбой я ніколі не гаварыў пра мае фальклорныя запісы. А вось з кампазітарам, педагогам, заслужаным настаўнікам Беларусі, ганаровым грамадзянінам Полацка Міколам Пятрэнкам у мяне склаліся ўдалыя творчыя стасункі. Аднаго разу я, наіўны чалавек, асцярожна запытаў у Міколы Макаравіча, ці даводзілася яму чуць раней мелодыю, агучаную ў «Ручніках»?

«Не! — катэгарычна выгукнуў кампазітар. — З мяне яна выйшла».

А песню «Ручнікі» Веры Вярбы і Міколы Пятрэнкі справядліва называлі і называюць народнай. Маўленне народа — у аўры нашай існасці. Таму мы ўсе — духоўнае перастварэнне продкаў. Хто з нас вычувае іх дыханне, той і надалей будзе спадкаемцам нацыянальнай ідэнтычнасці.

...Міколы Пятрэнкі не стала ў 1997 годзе, а Веры Вярбы — у 2012-м. Памяніца вясёлая сустрэча з ёй у сакавіку 2004 года на юбілейным святкаванні дня нараджэння кнігазбіральскага тытана Кастуся Цвіркі. Увівіце бераг Скачальскага возера недалёка ад Зялёнай Дубровы Старадарожскага раёна, дзе супыніўся мой «гнеды» пад вярбой густой. Каля вогнішча бачу Эдуарда Зарыцкага, Анатоля Клышку, Уладзіміра Карызну, Алеся Ставера... Нехта з гасцей да рэчкі Пціч яшчэ не дакрыліў. І раптам чуецца лірычны ўсплёск. Гэта над прысеўшай на падсцілачку Верай Вярбой нахіліўся ні то Вадзянік, ні то Лясун. Аказваецца, упільнаваў у паэтычным настроі творцу яшчэ адзін Народны творца — Яраслаў Еўдакімаў. Назіраем, як далікатна, па-шляхецку вітаецца новы Каруза і цалуе пантопалік Веры Вярбы (на фота). Лірычны барытон Яраслава зліўся з узнёслым выгукам паэтэсы і з радаснымі воплескамі прыазёрнай сябрыны...

Сяргей Панізьнік

Я пешкі, мама!

Франц СІЎКО

Сон быў кароткі і абрывісты, як брэх баязлівага сабакі, збянтэжанага нечаканым з'яўленнем у двары больш дужага суродзіча. І разам з тым ён быў так пранізліва рэальны, што, калі я прачнуўся, не ён, той сон, а, наадварот, сама ява падалася мне недарэчнаю відзежай. Ці дзіва, што не адна хвіліна прамінула, перш чым шпалера на сцяне збоч канапы зноў набыла ў маіх вачах колеры звыклай будзённасці, а маляванка пры дзвярах з пакоя ў калідор і гадзіннік над ёй перайначыліся з суцэльнае расплывістае плямы ў знаёмыя рэчы, кожную з якіх можна без лішніх высілкаў успрымаць паасобку.

«Ты прыехаў?» — гэта былі адзіныя словы з нашай віртуальнай размовы ў сне, што я даў рады ўзгадаць пасля, лежачы на канапе ў атачэнні слоўнікаў мовы, за якую міжволі давялося ўзяцца з мэтаю хоць збольшага кампенсаваць аніякае валоданне ўсюдыіснаю ангельскай. І гэта быў першы мой сон пра маці, хоць з дня яе адыходу ў лепшы свет прамінула без малога чвэрць стагоддзя. Два словы — амаль нічога, калі не лічыць у дадатак бязгучнага дыялогу вачэй напрыканцы, пры расстанні ля брамы з круцёлкай кшталту тых, што аддзяляюць бальнічны калідор ад пакоя для наведнікаў ці пляц перад ка́самі ад гандлёвай залы ў краме.

Але сам сон быў такі лагодны, такі поўны абяцання на працяг стасункаў у месцы з прывабным, хоць і не дарэшты вольным ад сумневу ў імавернасці існавання таго месца назовам «вечнасць», што наракаць на хуткаплыннасць яго ці на невыразнасць адбітку ў памяці нават не прыйшло мне ў галаў.

«Ты прыехаў!» — так яна сустракала мяне ў юнацтве, падчас маёй вучобы ва універсітэце, і пазней, калі ўжо працаваў, кожнага разу вылучаючы націскам першае слова без увагі на тое, быў то прыезд загадзя вядомы ёй ці, наадварот, неспадзеўны. І двух гэтых прамоўленых у звыклым, хоць крыху, папраўдзе, і сучужэлым інтэр'еры сялянскае хаты словаў было мне заўсёды дастаткова, каб адчуць: я — дома, мяне тут чакалі.

«Ты прыехаў?» — сказала год трыццаць з гакам таму ў дзень майго прыезду пасля развітання з універсітэтам і, памаўчаўшы хвіліну, дадала: «Нешта ж надта сумны, штосьці не так?» — «Пешкі ад цягніка з Друі ішоў, стаміўся», — не схільны да звычкі дзяліцца кепскім з асабістага жыцця, салгаў тады і ўбачыў, як нязгодна павяла вачыма: не дала веры.

«Ты прыехаў?» — з удаванай бясстраснасцю казала кожны раз пасля таго майго нявіннага падману, абражаная інтанацыяй адстароненасці, справакаванай сынавай далучанасцю да недасяжных тут, у глухім куце, дзе ўсё жыццё пражыла, дабротаў цывілізацыі. І заўжды потым, нават тады, калі было відавочна, што не прыехаў, а прыйшоў, і не так ужо здалёку, быццам наўмысна ўзводзіла нябачную сцяну між сабою і сваім дарослым дзіцем, націскала знарок на «прыехаў». Маўляў, ты прыехаў, а мы вось тут усё пехатой, пехатой...

«Прыйшоў, мама, — папраўляў яе і лавіў сябе ўпотай на думцы, ці так ужо яна не мае рацыі ў сваёй прыхаванай за ўсмешкаю паняверцы: — Ты ж ведаеш, як падабаецца мне хадзіць». Думаю, менавіта тады ўпершыню пачаў адкрывацца мне глыбінны сэнс гэтага слова — пехатой. Пехатой (пешкі) — гэта калі ўсё, што ў жыцці ні займеў, дарэшты аплачана і нічога ніколі не дасталося авансам.

Звычку і любоў да хаджэння пехатой прышчапілі мне абставіны: школа знаходзілася за шэсць, і то калі ісці напрасткі, а не кругам, дзе лепшыя сцежкі, вёрстаў ад хаты. Да таго ж у мяне заўсёды здараліся непрыэлюкі з падручнымі транспартнымі сродкамі. У восьмым класе бацькі купілі мне ровар, які я паламаў праз тыдзень, узбіўшыся на патарчаку пры пераездзе праз ручай. У дзявятым яны справілі мне ўзімку новенькія, нятанныя па тых часах лыжы, але іх напаткаў лёс ровара, толькі не праз тыдзень, а значна хутчэй — у той дзень, як іх купілі.

Сам лёс быццам скіроўваў мяне да хаджэння пешкі. У выніку я налаўчыўся хадзіць так хутка, што перад апошнім класам дзесяцігодкі пераадольваў свае шэсць вёрстаў да школы менш як за сорак хвілін. І палюбіў хадзьбу на ўвесь астатні век. Сёння мне, на шэсцьдзясят трэцім годзе жыцця, не зразумець чалавека, які наракае на тое, што сонца гэткае пякучае, а яму яшчэ ісці кудысьці, скажам, ажно пяць вёрстаў. Калі той чалавек, вядома, не невылечна хворы. Або калі 17–18-гадовыя студэнты, бегучы за мною па сходах, натужліва, быццам на іх узгрузілі няведама які цяжар, сапучы, кажуць: «Ну, ведаеце, вас не дагнаць».

Пехата — добры настаўнік. Асабліва ў сэнсе гартавання адказнасці за сябе і за стан сваіх спраў. Не пакрутаеш — спознішся; калі прыйдзеш — тады і пад'ясі; не прыйдзеш увогуле — застанешся там, дзе быў дагэтуль, — спіс можна доўжыць бясконца, бо ўсё ў нашым жыцці так ці іначай завязана на ўменні паспяваць, то бок з'яўляцца своечасова ў належным месцы.

Гэта была добрая школа, хоць, папраўдзе, на той час — не без каліва патаемнае надзеі, што гэтак вось — з дня ў дзень праз пераадоленне фізічнае стомы, у вечным клопаце не спазніцца — будзе не заўсёды. І мая тонкая, далікатная маці і тое, і другое выдатна бачыла і разумела. І, так цяпер мяркую,

можа, крыху сябе за сёе-тое, напрыклад, за неабачлівы выбар месца на сталае жыццё, бо меліся ж, напэўна, па шлюбе з бацькам і нейкія іншыя, больш зручныя з пункту гледжання будучыні дзяцей, варыянты, і дакарала.

Яна памерла ў пяцьдзясят шэсць, ва ўзросце маладзейшым за мяне сённяшняга. Гэта быў удар, моц якога напоўніцу можна асэнсаваць толькі з часам. Але гэта быў не толькі ўдар, а і навука, якую падаюць дзецям фактам свайго адыходу заўчасна памерлыя бацькі. Дачасная смерць бацькі або маці, хоць і з'яўляецца жорсткім урокам, як нішто іншае нас загартоўвае, робіць больш трывалымі ў дачыненні да стратаў, што чакаюць у прышласці. Прымушае па-новаму зірнуць на сябе, а ў пэўным сэнсе — і скарэктаваць, наколькі гэта магчыма, свае жыццёвыя прыярытэты. Гэта, так бы мовіць, — удар лёсу прэвентыўны. Падчас якога канцэнтрацыя болю такая вялікая, што ўсе наступныя ўдары ў параўнанні з ім выдаюць бяскрыўдным дзіцячым тумаком.

Хваробу яе мы прагледзелі. Як дактары, што аказаліся не ў стане дыягнаставаць рак на ранняй стадыі, хоць сімптомы і былі, здаецца, навідавоку, так і мы, яе дарослыя дзеці. А калі спахапіліся, было позна. І мы з сястрою ды братам не знайшлі лепшага выйсця, як рабіць выгляд, што нічога асаблівага не здарылася: усё, маўляў, добра, мама, усё абыдзецца. Такі падман дорага каштуе. Але яго сапраўдную вартасць пачынаеш асэнсоўваць толькі тады, калі непазбежнае становіцца відавочным, а павуцінне хлусні, якім аплятаў, хай сабе і з лепшых меркаванняў, свядомасць блізкага чалавека, міжвольна пачынае аблытваць цябе самога. Мы хавалі ад маці праўду на працягу года. Не ўпэўнены, што, калі стан яе рэзка пагоршыўся, яна не ўспрыняла гэткія нашы паводзіны як здраду.

Нават пры ўсёй любові да блізкага чалавека напачатку вельмі цяжка пазбавіцца ў асабістых стасунках з ім грэблівасці да яго хваробы. Тым больш калі хвароба тая слаба вывучаная і чаго толькі пра яе ні наслухаешся. Жахліва: хворая маці рыхтуе абед, а цябе не пакідае сумнеў, ці здолееш ты яго есці. Унікаеш тых прысмакаў, да якіх дакраналіся яе рукі, і цябе ні на хвіліну не пакідае думка, як спрытней ды праўдзівей патлумачыць такое неспадзеўнае — ты ж дагэтуль ніколі кепскім апетытам не вылучаўся — стэнафагства*. Унікаеш ды вучышся быць «гаспадарлівым»: наступным разам «ні з таго ні з сяго» возьмеш, руплівец, які і бульбіны ніколі дагэтуль у роднай хаце не абабраў, клопаты па прыгатаванні харчу на сябе.

Адзін з урокаў, які яна паднесла нам падчас сваёй хваробы, — урок стаўлення да жыцця як да вялікага дару. Ні разу яна, нават у хвіліны самага нясцерпнага болю, не сказала, што не хоча жыць ці што хацела б як мага хутчэй усё скончыць, пазбавіцца пакутаў праз смерць. Наадварот, вера ў добры зыход да апошняе хвіліны не пакідала яе, і хаваць яе яна не лічыла патрэбным. З утрапенням дзіцяці верыла ў моц малітвы і... грошай. Напярэдадні аперацыі дала мне сотню рублёў і загадала прэзентаваць доктару. Гэта быў мой першы досвед давання хабару, які, дарэчы, так і скончыўся нічым. Доктар не быў упэўнены ў станоўчым выніку аперацыі і грошай не ўзяў. І мне, каб не выклікаць лішніх падазрэнняў ды сумневу з яе боку, нічога не заставалася, як пакінуць тую сотню сабе.

На тле нашэптванняў прыхільнай да Бахуса суседкі, як нішто ёй не цікава на гэтым свеце (жанчына шчыра жадала гэткім чынам падтрымаць хворую), такое жыццялюбства здавалася мне на той час ледзь не подзвігам. І толькі цяпер, прайшоўшы праз сякія-такія кругі фізічных непамысності́ ва ўласным лёсе, я разумею, як важна ў пераадоленні іх не скаціцца да банальнага, хлуслівага адпрэчвання жыццесцвярджальнага дзеля сумнеўнай патэтыкі ўдаванага нігілізму. І, можа быць, гэты ўрок для мяне, атручанага ў маладосці пастулатамі модных на той час філасофскіх плыняў, — самы галоўны з усіх, якія давялося атрымаць з ласкі іншых, блізкіх і не вельмі, людзей, але найперш — маці.

Толькі аднойчы яна паказала, што ведае, мабыць, пра сваю хваробу болей, чым мы ўяўляем. Калі, збіраючыся напярэдадні нейкага свята ў касцёл, раптам сказала, што хацела б абрэзаць касу, бо валасы занадта даўгія і ў выпадку чаго паспрабуй даць ім рады... І я нажніцамі абрэзаў іх ёй па патыліцу. Атрымалася штосьці кшталту карэ — крыху нязвыкла, як для немаладой жанчыны, крыху экстравагантна. Яна з удзячнасцю паглядзела на мяне, а мне тады чамусьці згадалася, як колісь у маленстве я падхапіў педыкулёз і яна з дапамогаю сцізорыка пазбаўляла маю галаву, усклаўшы яе сабе на калені, ад трасцы. Я хацеў нагадаць ёй пра той выпадак, але не стаў: гэткіх сведчанняў духоўнае лучнасці з уласным дзіцем, узрослае на глебе штодзённага фізічнага судакранання, кожная маці і без нашага напаміну можа згадаць тысячу. Якімі б перавагамі ў сэнсе адукаванасці ды ўмення арыентавацца ў рэаліях сённяшняга дня мы не валодалі, бацькі куды лепш ведаюць нас, чым мы іх. І любяць больш — вось чаму, мабыць, мне нават у найцяжэйшыя хвіліны яе пакутаў ні разу не захацелася памерці раней за яе.

Яна памерла ўвосень, праз чатыры дні пасля маіх апошніх адведзінаў. Адведзіны былі кароткія, і адзіным суцяшэннем, што крыху супакойвала мой адчай падчас развітання ў хаце, дзе заставаліся пры ёй нязвыкла цвярозы бацька і дзядзька з цёткаю, якія прыехалі адведаць хворую з далёкага Данбаса, было тое, што дзякуючы аперацыі яе адыход выдаваў не такім пакутлівым, як зазвычай у людзей з гэткаю хваробай. Затым адчай саступіў месца трывозе. Такой неадступнай, што калі ў дзверы віцебскай кватэры, дзе я здымаў пакой, уначы пазванілі, я ўжо і спрасоння дакладна ведаў: гэта тэлеграма.

Адмалку прызвычаены да не так ужо характэрнай у сялянскім асяроддзі стрыманасці ў праяве пачуццяў пры старонніх людзях, я і думкі не мог дапусціць, што буду развітвацца з маці пры кімсьці чужым. Таму першае, што зрабіў, пераступіўшы праз парог хаты, — папрасіў усіх выйсці з пакоя, дзе яна ляжала. Канечне, гэта не было этычна ў дачыненні да суседзяў і сваякоў. Але, мабыць, на тую хвіліну такі крок уяўляўся мне найлепшым спосабам захавання ўнутранай блізкасці з нябожчыцай. Той глыбіннай, што мацуецца гадамі і для захавання якой адзіны надзейны сродак — самотнае маўчанне.

Як бы хутка ні мяняла смерць аблічча чалавека, на вочы нябожчыка яна прэтэндуе ў апошнюю чаргу. Вочы маці (як, мабыць, і вочы кожнага чалавека) па скананні, калі яны з нейкіх прычын засталіся незачыненымі (у нашай не зачыніліся з-за скрайняй усохласці цягліцаў твару), — невымерны калодзеж. Яшчэ не зацягнутыя жаўцізною нябыту, яны ўражваюць не гэтак адлюстраванымі ў іх апошнімі прыжыццёвымі пачуццямі, як неадпаведнасцю колеру зрэнак стану цела наогул. Жывое ў (на) нежывым, сведчанне гатоўнасці да апошняга дыялогу з тымі, каму ён, такі дыялог, абыхо-

дзіць. Не памятаю, колькі разоў я набліжаўся да труны, каб у іх зазірнуць, — напэўна, не меней дзясятка. Але памятаю дакладна, што кожны раз адыходзіў з адчуваннем, што зноў неўзабаве да яе вярнуся. Што было ў тых вачах? Думаю, наўрад мне калі-небудзь удасца гэта хоць збольшага дакладна апісаць.

Каб распавесці пра лёс чалавека, не абавязкова апавядаць шмат. Часам для гэтага дастаткова нейкага кароткага, але выразнага эпізоду, які прамовіць больш за самы падрабязны аповед. Мой самы яскравы (і самы, здаецца, жорсткі) прыпамін пра маці — з летняга спякотлівага дня падчас маіх школьных канікулаў, з канца сямідзясятых гадоў мінулага стагоддзя. Не ведаю, чаму, але ўсім маім згадкам пра яе менавіта ён спадарожнічае ў першую чаргу.

Як апісаць дзень, што адначасна — і Эдэм, і пекла? Эдэм — для чалавека, не абцяжаранага клопатам, які толькі і ведае, што бегаць раз-пораз да рэчкі ды плёскацца да пасінення ў яе не спаганеных выдаткамі цывілізацыі вірах. Пекла — для вырачанага на працу калгасніка незалежна ад паказанняў іртутнага слупка тэрмометра і самаадчування. Эдэм і пекла адначасна — такім застаўся той дзень у маёй памяці, такім пераследуе вось ужо больш як два дзясяткі гадоў. Але гэткае бачанне не тады з'явілася, а прыйшло пазней — магчыма, у той дзень, калі маці не стала.

Яна ідзе павольна, злёгку хістаючыся, і сонечныя блікі то слізгаюць па яе твары, то патанаюць, збітыя з тропу гульнёю святла і ценю, у кволай засені чэзлага, акупаванага з усіх бакоў нахабнымі дубцамі ляшчынніку. Яна, як заўсёды, спяшаецца, бо, каб паспець падаіць карову ды зноў у пару вярнуцца на працу да калгаснае шахі**, мае ад сілы гадзіну часу. Гэта дзіўна бачыць: чалавек спяшаецца, але ідзе павалу, амаль брыдзе, быццам стрыножаны, быццам штосьці яго не пускае. Пяць дзён таму яна звалілася падчас пагрузкі сенажу з прычэпа і выцялася грудзьмі аб дол так моцна, што ледзьве ачуняла. То, можа, ёй усё яшчэ баліць? А можа, яна ніяк не дасць рады адысці ад учарашняга спалоху, калі прывезлі ў шаху разам з сенам вужаку і тая абвілася целам вакол яе нагі? Ці, можа, нагадвае пра сябе зубны боль, што трэцюю ноч запар вярэдзіць, а не палечыш ніяк, бо да Друі, дзе маецца адзіная на ўсё наваколле амбулаторыя, без малога паўтара дзясятка вёрстаў, ды і квіток да лекаркі толькі на паслязаўтра? Яна ідзе, і блікі слізгаюць па яе твары і постаці, то з'яўляюцца, то знікаюць, збітыя з тропу — не, не гульнёю святла і ценю — яе хадой. Такой натужліва цяжкай ды змушана павольнай, што нават няўзброеным вокам бачна, як яна спяшаецца.

Кажуць, калі нябожчык не сніцца, — ён не мае на цябе крыўды. Можа, гэта і насамрэч так, ды нават людзей, выхаваных у бясспрэчнай пашане да бацькоў, не абмінае небяспека аднойчы неадэкватна адрэагаваць на празмерную апеку апошніх ды зарабіць на той рэакцыі ў куфар уласнай памяці чорны шарык няўдзячнага сына (дачкі). Бо як дзецям уяўляецца натуральнай змена прыярытэтаў у выбары ўчынкаў, або ладу жыцця, або атачэння, так бацькам, наадварот, іх усведамленне даецца часам куды як нялёгка. Дзеці прагнуць новых дэкарацый і новых дзейных асобаў на авансцэне свайго існавання, бацькі зацята не жадаюць бачыць у іх якасці кагосьці ці штосьці апроч сябе — старая, як свет, гісторыя. У выніку — сітуацыя небяспекі займець згаданы шарык. Адна з маіх найбольш саромных у дачыненні да маці — з часоў жыцця ў Дрысе, падчас пераправы на лодцы праз Дзвіну на латвійскі бок, паўз які вымушаны быў цягам чатырох з паловаю гадоў дабірацца ад бацькоў да месца працы.

«Не плыві, патонеш!» — тузанула да сябе лодку з роспачу ў вачах.

Адпіхнуў яе ды і паплыў, не зважаючы на высачэзныя — вецер літаральна шалеў у той дзень — хвалі.

Нумар маёй банкаўскай карткі — 1928. Амаль дата нараджэння маці, з розніцай у адзін год. Адна з нямногіх лічбаў, якія я заўсёды памятаю — дзякуючы блізкаму суседству з другой. Валодаючы неблагой памяццю на імёны і твары, тым часам дарэшты пазбаўлены здольнасці да запамінання датаў і лічбаў. Але гэтыя дзве — 1929 і 1928 — памятаю заўсёды.

Датклівыя, паэтычныя натуры губяць не праца і не цяжкія, у сэнсе фізічным, варункі жыцця. Іх губіць неадпаведнасць заўсёднае ўнутранае арыентаванасці на пазітыўнае ўспрыманне свету акалічнасцям, якія нішчаць тую арыентаванасць недахопам пазітыўнага ў рэальнай паўсядзённасці. І калі гэткая натура заўчасна адыходзіць, застаецца ўражанне незавершанасці лёсу, недарэчнага абрыву, з якім і праз гады цяжка прымірыцца. І тады міжволі вяртаешся ва ўспамінах да праяваў уласнага эгаізму ў дачыненні да памерлага. Не ў апошнюю чаргу, канечне, і з падсвядомага жадання хоць збольшага той эгаізм апраўдаць.

Я не заўважыў, як зноў заснуў. Зрэшты, магчыма, гэта быў і не сон, а так, трызненне, эмацыйны калапс памяці, залюлянай успамінамі. Заспеты Марфеем на чарговай старонцы слоўніка, я праваліўся ў сон так неўпрыцям, што нават не паспеў адкласці той слоўнік убок.

І адразу ж амаль убачыў ЯЕ.

«Гэта ты зноў? — спытала яна і коратка дадала з драбінкаю іроніі ў голасе: — Прыехаў?».

«Nej, jag gick till fots, mamma»***, — сказаў я, з жахам адчуваючы, як ліюцца насуперак волі з роту, справакаваныя слоўнікам пад скроняй, словы чужой і, канечне ж, няведамай ёй мовы.

Я баяўся, што яна абразіцца і пойдзе прэч, але гэтага не здарылася. Яна прыязна, як колісь, — ні каліва дакору, ні намёку на асуджэнне — хітнула мне галавою ў знак згоды. Павольна абвяла вачамі несамавітае маё, здабытае на трыццаць восьмым годзе жыцця жытло, лагодна ўсміхнулася.

«Я зразумела, ты — пехатой», — сказала і знікла ў бязважкай прасторы па той бок круцёлкі.

Наступны сон заспеў мяне прыкладна праз месяц і зусім неўспадзеў — падчас прабывання ў шведскім Вісбю****, у салоне аўто па дарозе на суседнюю выспу Форэ, да магілы Інгмара Бергмана. Але і ён быў такі сумбурны і бязладны, што, ачнуўшыся на нейкім чарговым павароце, я нават не здолеў узгадаць з яго ані дэталі, ані рыскі. Быццам і не сон то быў, а проста нейкі напамін пра штосьці — няпэўны і зыбкі, як шэрая балтыйская хваля на сутыку дня і ночы.

Мы агледзелі пад самавітае бляянне авечак за мураванаю агароджаю кладоў магілу знакамітасці, скіравалі ў шырку*****. У шырцы было ціха і пуста, і, каб не свечкі за памерлых, што гарэлі збоч алтара, можна было б падумаць, што сюды і нага чалавека ніколі не ступае. Затым усе пайшлі на двор, а я затрымаўся ў памяшканні з намерам зрабіць пару фотаздымкаў.

Мой пагляд упаў на падстаўку са свечкамі, і мне здалося, быццам я зразумеў сэнс саснёнага ў аўто. Я памкнуўся да скрынкі са свечкамі, каб узяць адну і запаліць, але думка, што храм не каталіцкі, а лютэранскі, а маці ж праз усё жыццё была каталічкаю, стрымала маё памкненне. І, мабыць, дарэмна, бо ўвесь зваротны шлях і затым усю рэшту дня мяне не пакідала адчуванне чагосьці зробленага не так, як было б след.

Праз тыдзень я выпадкова набрыў у Вісбю на будынак касцёла. І першае, што там зрабіў, — запаліў і паставіў ля ўзножжа Божае Маці сціплую свечку за Маці сваю. І хоць гэта было і запозна, праз колькі дзён пасля таго, як яна нагадала пра сябе ў сне, не сумняваюся: яна мяне не асудзіла.

Яна ж, як і я, — заўсёды пешкі, і мы абодва гэта выдатна ведаем.

* Антыпод усяеднасці.
** Вялікая пуня.
*** Не, я ішоў пешкі, мама (шведск.).
**** Галоўны і адзіны горад выспы Готланд у Балтыйскім моры.
***** Кірха (па-шведску вымаўляецца — шырка).

Дарунак

Мікола БУСЕЛ

На абшарах Вялікае Літвы лета набліжалася да свайго канца... Яшчэ ззяла сонца, буяла зеляніна траў і дрэў, але золкае ранішняе паветра і халодныя росы сведчылі пра немінучую змену ў прыродзе.

Апаўдня, калі сонца добра прагравала лугі, лясы ды рэдкія палі, чародкі буслоў (моладзь і старыя) пасля жыравання на багатых балотах узнімаліся ў неба і, следам за старым важаком, шукалі вышынныя плыні паветра. Чалавеку з зямлі птушкі рабіліся ўсё меншымі, маленькімі, маленечкімі, малюпасенькімі, ажно пакуль зусім не знікалі ў блакіце неба. У ахвоту налётаўшыся, птушкі вярталіся да ранейшага месца, каб назаўтра зноў паўтарыць невялікую вандроўку. Мінаў дзень за днём, чародкі збіраліся ў чароды, чароды раслі і буйнелі, і калі буслоў збіралася дастаткова багата, яны ўзнімаліся ў неба і з развітальнага круга з недасяжнай воку вышыні кіраваліся да сонца.

Час — не праблема для птушак. Для іх ён непадзельны, як плынь ракі ці стыхія паветра. Інстынкт выраю няўмольна цягнуў іх на поўдзень, на сваіх шырокіх крылах яны неслі з сабою лета і пяшчоту цяпла.

На тым шляху здаралася рознае. Часам якая-небудзь птушка стамлялася, заставалася на зямлі. Але ніхто асабліва не турбаваўся: за імі імкнуць іншыя, з імі прыляціць і той, хто прыстаў...

Таму ніхто з буслоў не здзівіўся, калі недзе ці то на Нёмане, ці то на Трэмлі, ці то на Бярэзіне, а мо і на Прыпяці ў іхнім цузе з'явіўся новы падарожнік. У дзюбе ён трымаў невялікі клунак.

З раніцы птушкі, выгледзеўшы з вышыні кормнае месца, спускаліся на зямлю, каб падсілкавацца ды даць спачын крылам. На дзённых папасах новы бусел ніколі не адыходзіў ад клуначка. Каб даць і яму магчымасць падсілкавацца, старэйшы ў стаі пасылаў якую-небудзь птушку павартаваць таямнічы скрутак. На ўсе распыты, дзе ён узяў яго і куды нясе, бусел лаканічным клёкатам расказаў, што знайшоў яго ля моцна параненага суайчынніка-бусла, і той перад сконам папрасіў занесці клуначак на поўдзень. Там ён убачыць зіхоткую вячэрнюю зорку. Вось проста пад гэтаю зоркаю і трэба будзе пакласці пасылку. Усе згодна падмеліся па чарзе несці таямнічую «эстафету». І кожны, хто нёс той скрутак, не адчуваў аніякай стомы.

Над Паўднёвай Сірыяй з гор неспадзявана ўзнялася чарада сокалаў і рынулася на буслоў. Птушкі яшчэ не паспелі прыдумаць, што ім рабіць, як з-за невялічкай бязважнай хмурынкі вылецелі залатагаловыя царскія арлы і ўмомант пашкуматалі сокалаў.

Ад гэтага моманту велічныя царскія арлы не пакідалі буслінай чарады.

Чым бліжэй яны набліжаліся да Палесціны, тым болей сустракалася арлоў, і нельга было зразумець, скуль яны бяруцца і чаму іх так шмат.

На самым поўдні гор Фінікіі сокалы шчэ раз паспрабавалі напасці на чараду буслоў. Гэтым разам іх было так шмат, што аж зарабацела паветра. Але арлы былі пільнымі. Яны склалі крылы і рынуліся ўніз. З разбітымі галовамі падалі сокалы, пакідаючы ветру пёры былых крылаў...

...Скончыўшы будзённыя справы, Марыя сядзела на ганку сваёй хаціны. Надвячорак быў ціхі і цёплы, напоўнены чаканнем нечага незвычайнага і таямнічага, такі, якім ён бывае ў Палесціне ў час Каляд. Марыя думала пра падарожжа ў Назарэт і Віфліем, пра таямнічае звеставанне і пра мужа Язэпа. Пра тое, што ёй расказала стрыечная сястра Лісавета. Ці мала якія думкі прыходзяць у голаў маладой жанчыне, якая толькі нядаўна стала жонкаю?

Вялікая чарада буслоў паволі кружылася над ёй і апускалася ўсё ніжэй і ніжэй. На момант, толькі на адно імгненне, Марыі здалося, што яна ўбачыла анёла. Але, магчыма, ёй гэта толькі здалося. Проста бусел быў белы... На зямлі нерухома ляжаў клуначак, з яго чуўся плач немаўляці. Жанчына зразумела гэта як знак.

У двары пачуліся крокі. Як заўсёды, яе Язэп вярнуўся дамоў да надвячорка. Марыя ўстала, каб папярэдзіць мужа. Той зірнуў і ўсё зразумеў.

«Бог паслаў нам сына», — ціха прамовіла Марыя.

«Я ведаю».

Марыя ўзяла збан, паліла мужу на рукі і падала ручнік. Язэп пераступіў парог і падышоў да калыскі. Ён глядзеў на немаўля, потым стаў на калені, нахіліўся і дакрануўся вуснамі да дзіцячай шчочкі. Марыя ўбачыла, як асвяціўся твар мужа.

«Не пабудзі, хай спіць».

Абое выйшлі на двор.

Звечарэла.

На небе над імі ярка ззяла першая зорка.

Прычасце

Васіль ЗУЁНАК

* * *

Жыццё кароткае, як сон
Кароткай чэрвеньскаю ноччу, —
Здаецца, што даецца ён,
Каб зазірнулі ў вечнасць вочы.

Ды роднiцца яны смяротна:
Сон — з захаду на ўсход імчыць,
Жыццё — трактуе шлях зваротны:
Усход на захад залучыць...

* * *

Прыходжу да свяцілішча ляснога,
Нібы пад усявышнія пакровы, —
Шукаць паразуменне і падмогу,
Апірышча, спагаду і ахову.

Як час раўнуе ўзлёты і падзенні,
Так лес руйнуе першабытным гудам
З сусветам і жыццём несупадзенні, —
Сябры сышлі, а ворагаў — забуду...

Сустрэч не будзе?..

1.

А ТАМ ніхто й нідзе не заблукае,
Ніхто й нікога не сустрэне там, —
Як рай турэмных адзіночных камер,
Сусвет прарокі абяцаюць нам.

Сустрэч не будзе, — у святым пісанні
Абвешчаны смяротнаму прысуд.
Прастора й час не ведаюць згасання —
Яно для нас: як шлях зямных пакут.

Усіх чакае зорная магіла
І нерухомай вечнасці палёт,
І ў душы будуць угрызацца крылы
Не для сустрэч — для зорных адзінот...

2.

А які самы страшны прысуд
Можа быць мне наканаваны?
А такі: не застаўшыся ТУТ,
Быць і ТАМ пакутна нязваным.

Гэта кара: на ўвесь Сусвет
Ты адзін — і пясчынка, і космас,
І ніхто, ні насустрач, ні ўслед,
Не гукне — толькі шлях безгалосы...

Толькі ўсцяж — ланцугі нематы
І хаос — як да першастварэння.
Толькі ты, толькі ты, толькі ты, —
Сам сабе і грэх, і збавенне.

Будзеш міма сябе пралятаць,
Праз усё — як бязісную небыль,
І не будзе ў каго запытаць:
— Што ў вас там... пад зямлёй...
ці на небе?..

* * *

І якая рахуба мне жыць
Так, як верш наравісты дыктуе,
І дакуль яшчэ рыфмы кружыць
Галаву маю будуць сівую?

І які бесклапотнік сядзіць
За сталом маім чатырохстопным,
І які самотнік глядзіць
Рыфмай парнай на сэнсаў шматкроп'е?

І які бесшабашнік ляжыць
На радках, як на рэйках сп'янелы,
І які бессабачнік бяжыць —
Сам выжляк! — па слядах вершаў белых?

Дзень і ноч малаток які
Рытмы лёсу майго здабывае:
Хто такі, хто такі, хто такі —
Нібы ў сэрца цвікі забівае?..

О час...

А час — пажартаваць мастак
І жартаў сэнс не тоіць.
О час! — з чаго ж бы ўсё не так,
І ўсё — зусім не тое?..

Ці то з крывым люстэркам ты
Ідзеш? Ці я старэю? —
О час! — чаму ў смузе слаты
Світанкі вечарэюць?

І шпак — вясну не маладзіць,
І — стрэмкі жаўрукова...
І думка сонцу ўслед глядзіць,
Як змрочны лес яловы...

Фота www.funzoo.ru

* * *

Беднасцю прыстойнай блаславёная,
Дзе нішчымнасць завіхалася кухаркай,
Страва называлася бялёная:
Тры вады — і малако ў прыварку.

Забялёная? — малочная з пытальнікам:
Толькі колерам пад малако фарбуецца, —
На стале малочная праталінка
Як у пост сама сабой любуецца.

Ці зацірка, ці булён які з картопелькі —
Хоць сівенькія, ды выгляд чапурны!
А гарачыя ж! — у місу поту кропелькі
Аж бруяцца ў тры верацяны...

З той падманнай радасцю застольнаю —
Ад калыскі да грудка апошняга —
Вы са мной: і памяццю супольнаю,
І наяўнай яваю няпрошанай.

Цот у цот... І я не надта збочваю:
Цуд кулінарыі нагадаў
Міф, што рэкі ў нас цякуць малочныя,
А прыгледзішся — сівенькая вада...

Два бядулі

Было два Бядулі на Беларусі:
Адзін аб лёсе яе бедаваў,
Другі з аптымізмам жыў у хаўрусе:
На працадні біду раздаваў.

Адзін у падручных пісьменніцкай музы
«Пяць лыжак зацiркі» калісьці дзяліў,
Другі старшынёўскія лейцы тузаў:
Калгасам-гігантам натхнёна руліў.

Адзін пяром выручаў эпоху,
Лічыў: біду нясе на гарбе,
Другі нагружаў: каб усім патроху,
І каб найменей — самому сабе.

Адзін штодзённа пяць
лыжак зацiркі
На бальшавіцкай харчэўні меў,
Другі на ўсе грудзі калгасныя ўшыркі
Геройскімі зоркамі ўладна грымеў.

Адзін хаваўся за псеўданімам,
Другі сапраўднае прозвішча нёс, —
Бядулі... А беды — не міма, не міма,
А ўсё навылёт праз народны лёс...

Варыянты

Хтосьці прагне зблізіць варыянты:
На ілбе ў гісторыі, як гуз, —
Мова без народа — эсперанта,
І народ без мовы... — беларус?..

* * *

Разляцеліся думы чужымі галактыкамі —
Хоць бы зорка мне, хоць бы прамень.
Не сышліся з сусветам зямным
характарамі, —
Мне вяртаюць не памяць, а памяці цень.

То не рэха вясны, а нязбдзейсненасць
водгульная...
Пэўна, выпіта ўсё з крыніц...
Наступаюць грымоты вогненныя
Змрочных жнівеньскіх навальніц...

Прафесар мовы Леў Шакун...

Студэнцкая згадка

Прафесар мовы Леў Шакун
З хітрынкай партызана
Заўжды нам паціскаў руку:
Пакажа ўсё экзамен.

Дык і прызнацца: не цярпеў
Прафесар марнатраўства
І паэтычны хваласпеў
Суцішваў мовазнаўствам...

Так, падагуліўшы семестр,
Цягнулі мы білеты:
З аўтарытэтамі і без —
Здавалі тэст паэты.

«Зваліўшы мову» Шакуну,
З Бураўкіным Генадзем
Мы зазірнулі ў чайхану —
Па кроплю чаю «ради».

І трэба ж: толькі налілі
(Студэнцкі сціплы шкалік!..) —
Узнік, як быццам з-пад зямлі,
Каго мы не чакалі.

Прафесар мовы Леў Шакун
(Мо ў знак, што мы не «ўтоплі»?)
Па-партызанску «першаку»
Забег «прычаіць» кроплю.

Ну што ж, ну што ж, бывае й так:
Галодныя паэты
З прафесарам глынулі ўсмак,
А ён яшчэ й катлеты

Замовіў: «Хлопчыкі, з'ядзім,
З'ядзім — а не закусім», —
Стылёва нас агарадзіў —
І чарку ўзяць прымусіў.

З экзамена навесяле
У інтэрнат прыйшлі мы.
Ну, хай сабе, ну, хай... — але
Па мове пабрацімы:

Не проста пачастунак быў
У нас прафесаровы, —
Не так, не лыкнуць, не абы...–
А за здароўе мовы!

Колькі?..

Здароўем быў трывалісты,
Ды жылы надарваліся.
І выспела задача:
Даць Богу справаздачу.

Пытаўся ва ўсіх крамах,
Ва ўсіх бюро рэкламных,
Ва ўсіх шынках, патраўках
І ў сельскіх аўталаўках,

Ля кожнай шоў-забавы —
Ва ўсіх кустах, канавах... —

Так і памёр — не выпытаў:
А колькі ж было выпіта?..

Зіма: крокі...

Не ў небе — на лясной арбіце
Марозна крокі зор рыпяць.
Цішэй, цішэй — не разбудзіце:
Дрэвы спяць...

Прычасце

Яшчэ завейна гудзіць па начах
Ды й днём не лянуецца ўчэпісты люты,
Яшчэ мароз, як шабляй — з пляча —
Красае ільды на плёсах закутых,

Яшчэ мядзведзю ў дрымотным лаўжы
Малінавы водар спакусліва сніцца,
Яшчэ да вакна: я ж не дзядзька чужы —
А голад не цётка, — ляцяць сініцы, —

А сонца нагадвае ўсё часцей —
Аб тым я сам забыўся нібыта:
Рыхтуйся сустрэць пералётных гасцей
З чыстай душою і сэрцам адкрытым.

* * *

Выпадак рэдкі: пеўчы дрозд,
Жыхар лясоў карэнны,
Прыняў, напэўна, новы хрост:
Стаў мне амаль што крэўны.

Прыжыўся — над вакном якраз,
У вінаградным веццi
Гняздо зрабіў.
Дзве хаты ў нас,
Але адны ў нас дзеці.

Жывём вясёлаю сям'ёй,
Ідзе ўсё ў хатах ладам, —
Тады і радасць у маёй,
Калі ў драздовай радасць.

Дзве хаты нашы, два гнязды,
З вясною дзён не лічаць.
Шчыруюць раннія драздзы,
А мы — удачы зычым.

Ды як жа хутка, неўпрыкмет
Лес клікнуў драздзянятак!..
Самотна пазіралі ўслед
Я, і гняздо, і хата...

Яно па-боску ўсё, калі
Крылатыя ўзляцелі,
Але ж — сады яшчэ цвілі,
А гнёзды апусцелі...

* * *

Бясконца можна гаварыць
З Ахматавай, Цвятаевай,
А тайну ў люстры не адкрыць,
Схаваную за тайнаю.

Яе адбітак з верша ў верш,
Як з люстра ў люстра, множыцца, —
Якой была яна найперш,
Наўрад спазнаць вы зможаце.

Яе адкрыеш — а яна
Замкнецца зноў пытаннямі...

Вясна, струна, сцяна, труна,
Жанчына з вечнай тайнаю...

* * *

На раніцу — змрок,
І на поўдзень — золь,
І вечар — апошняй трымціць
трысцінкай...
І казка — казуляй, дзікай казой,
Збегла ў лясы дзяцінства...

* * *

Усё перажыў, — нібы камень на дно,
Пайшло. Але Бог не пакінуў:
«Пакуль што жыві...» — засталося адно:
Яшчэ пераржыць і ўспаміны...

Молімся Табе, Маці Божая*

Валер САНЬКО

Удзячныя за кожную прынесеную цукерку, за слова добрае, адзыўныя на цёплую ўсмешку, спагадны ківок галавы, — дзеткі шаснаццатай палаты ўсё болей ніклі. Іх ела адзінота.

Крылле і дзюбкі востраць птушачкі аб воблакі, дзеткі палаты вастрылі носікі аб шыбкі вакопня.

Яны ўжо рэдка прасілі бацькоў і знаёмцаў прыязджаць у гомельскі Дзіцячы цэнтр, нешта прывозіць. Ляжалі, дыхалі не дзяўчаткі — дошчачкі, яшчэ дыхлівыя, варушныя, а ўжо нежывыя дошчачкі, абгабляваныя выбельнымі фуганкамі жахлівага чарнобыльскага лёсу.

Яшчэ нядаўна іх часта раздражняла людская мітусь, аднастайная слоўная пустэча. Зараз хочуць, моўклыя, цішыні, прагнуць няруху, свядома моляць адлёту.

Дзяўчатачкі паміраюць. Гэта ведаюць усе, усэнсовілі яны самі, выкінутыя з дупла шпачаняты і жаўручаняты.

Плачуць, цякуць празрыстаю сінню дзявочыя вочкі. Сіненькія сіроткі ўзіраюцца ў засіненыя астральнасцю сіва-шэрыя цяккуткія воблакі. Прыязджаюць да іх родзічы ўсё радзей, не падаюць рук, не туляцца, не цалуюць. Рэдзь у рэдзь. Заявіцца сяброўка — не абдымаецца, гаворыць знаводдаль, развітваецца — не пацалуе ў шчочку.

Вялыя пахі позневосеньскіх зрэзаных траў букету, як выдых заспакойных слоў, не грэюць.

Пачуе каторая свежы голас у калідоры, сціскаецца радасцю — да яе; усё часцей на адказ чуе ад санітаркі — «не перажывай, прыедуць».

Наўзрыдма плачуць, душацца слязьмі не дзяўчатачкі Гомельшчыны і Магілёўшчыны — беларускае абрабаванае дзявоцтва. Плача Беларусь, асірацелая на мілых падстрэленых пташак. Дзяцінства і дзяцінства, падлеткавасць і юнацтва птушанят глыбей заворвалі сумота і адчай.

Хто на іх не гляне, спакойным не адыйдзе, заплача, калі не яўна, то ўпотайкі. Слоўна пра іх стан, нярухнасць выкажацца дома і на працы. Такіх бальнічныя старакоцца выпісваць. Не хочуць павялічваць смяротнасць у Цэнтры. Не ўдаецца. Блізкія адмаўляюцца ад абнярухнелых плаксаў, не хочуць везці жывую радыяцыю ў хату, ды і самі кемкія дзяўчатачкі шкадуюць брацікаў і сястрычак, просяцца дабыць тут. Яны асобна вылечацца. Слова «памерці» не вымаўляецца малымі, старымі.

Усё часцей дзяўчаткі адкрыта вымольваліся ў неба і радні. Дайце нам памерці неадзінокімі. Знайдзіце нам блізкіх, хай наведваюць. Чужыя стануць роднымі, абы наведвалі, мы прызнаем іх…

Два хлопчыкі скокнулі з пятага паверха на асфальт. Самагубнічаць грэх, яны скокнулі. Вырываліся з адзіноты і непатрэбнасці, хоць чым выказвалі характар і волю.

Што рабіць, хто пачуе дзявочыя думы і стогны?

— Мы доўга маўчым, Вяруня, — азываецца першая.

— Давайце раскажу, як мы ездзілі ў Мазыр, у тэатр, — Вера Нямковіч раздумвае даўгавата. Непадобныя, як не могуць быць падобнымі два баравікі, дзяўчаткі падобна варушацца, падобна мысляць, слоўнічаюць.

— Казала. Тры разы, — трэцяя.

— Нічога, кажы, Верка, слухаць — заўжды цікавасць. Лепей за маўчанства.

Дзяўчынка апавядае. З неадабрэнствам за пропускі дэталяў яе папраўляюць, суседкі ўспамінаюць варыяцыі Верынай паездкі, пра якія Вера не казала ні разу, іх не было. Вяруня згаджаецца з удакладненнямі.

Не прыручаная для прамаўлення і філасофскасці дзіцячая выдумка гучыць з шчырым наівам. Запаўняе страшэннейшыя пустэчы жывога неіснавання.

Прапоўз дзень, два, тыдзень, паўмесяца, два месяцы. Настаў час, калі дзяўчаткі перасталі чакаць любога госця. Яны радыя ўсмешцы нават старонняга, хоць іх усё меней. Засвоілі жорсткую рэальнасць быцця. Нарэшце дарослыя перасталі прытварацца, заспакойнага слоўнага зманьства не стала ў палаце, на калідоры.

У памечаных радыяцыяй дзетак скалечанае здароўе, душы, лёсы.

— Хачу, каб не хварэла мама…

Няхай паправіцца сястра і цялушка.

— Мне здароўе не трэба, не патрэбна і ўсё. Ужо не баюся памерці.

— Дзеўкі, перастаньце, ніхто не памрэ…

Дзяўчаткі паўтараліся ў словах, жаданнях. Вера Нямковіч адкрыла нарэшце прычыну сваё хваробы. Сонца кліча на траву, на выган, у лес, а бацькі і настаўнікі асаджвалі: не бегай, сядзі ў хаце. Вось і ўцякала з-пад Мазыра да бабкі ў мілы нараўлянскі Лубень. Бабка не хварэе, і Вера не хварэцьме. Бабуля давала гарантыю, не шкадавала рублікаў.

Чыстая зона ёсць, слухайце радыё, чытайце газеты. Усё ў Беларусі добра з радыяцыяй, пад кантролем. Толькі ехаць дзецям туды нельга, тым болей у Лубень. Агідна, як гэта так? Паедзе. Лубень для бабкі і ўнучкі заўжды быў Айчынаю.

Аўтобус перастаў хадзіць у Лубень, там небяспечная зона, ахоўваецца міліцыянерамі. Што б ні было, Вяруня пойдзе пешшу, папаўзе, але штогод будзе ў Лубені. Не месяц, два, як раней — хоць дзень, два.

Мары Веры дапаўняе Зоська з Крычава. Два гады раённыя кіраўнікі Крычава зусім не ўзгадвалі пра радыяцыю. Людзі хадзілі ў лес і ў рыбу бязбоязна. Раённая ўлада праўду ведала і подла не папярэджвала дарослых і дзяцей.

— Сяброўкі! Давайце паспяваем.

© Didier Ruef
www.didierruef.com

— Не-э, пашэпчамся.

— Пра што?

— Ні ведаю.

Дзеці перашэптваюцца. Звычная млосная ціша засейваецца ў палатах, калідорах. Нават рэзка павярнуцца на ложку дзеткам цяжка. Усхліпне адна, другая, маўчаць. Уночы стогнуць, прачынаюцца. Ад ускрыкаў.

Нудотна цячэ дзень за днём. Паміж дзяўчыначкамі ўсё перказана. Асабістыя кнігі сталі агульнымі. Разрэджаныя на макаўках валаскі прычэсваюць радзей.

У вакно глядзяць паасобку, разам, паасобку, па двое. Вышукваюць жаўрукоў, вераб'ёў, варон. Навучыліся птахаў распазнаваць, далі імёны…

Фортка сіратліва ўздыхае, часцей плача.

Зрэдку дзяўчынкі прымаюць лекі, без роспытаў у медсясцёр.

Моляцца ўсе чацвёра. Як умеюць. Асобныя, як Люська, дачушка рабочага, і Светка, дачушка райкамаўца з Хойнікаў, ойчанашыцца не ўмелі, хрысціцца саромеліся, у шаснаццатай палаце навучыліся.

Паступова хворанькія знаходзілі ў прасторы неба ўласную малітву, не лепшую за храмавыя і не горшую. Малітва іх не была сузгоднена-велічнаю. Яна складалася з асобных рэплік, слоў, нават уздыхаў — Богу, а калі прааналізавалі — Матухне, Дзеве Марыі, Стваральніку, Матцы Боскай. У такім парадку.

Трывожны роспачны боль, ціхая слабасць усё мацней ядпае дзяўчынак, аднімае волю, бездапаможысць цела, душу. Вораг змусціў іх жыць у цемры хваробы. Не хавай, Божухна, ад іх твар Твой, каб яны няхутка сталі тым, што заўжды маўчыць, бо яны ўжо і так на мяжы магілы і святла, на мяжы пераходу.

У Гомельскім Дзіцячым радыяцыйным цэнтры яны не пачуваліся ў зняволенні, у зоне, але і не на волі, хаця не ведалі пра гэта. Яшчэ не так даўно дзяўчаткі паводзіліся бліз родных аселішчаў, як дазвалялі дарослыя і жадалася самім: не баяліся вады, пяску, лесу. Колішнія дзіцяча-дзявоцкія прыяцельствы, спаборніцтвы, іроніі, посваркі — глупства зялёнае ў параўнанні з цяперашнімі хворасцямі, пачасцелымі смерцямі дзетак гэтага крыла, іхняга пакоя, слязьмі дарослых.

Дзяўчынкі ўжо не хочуць і не могуць сябе ашукваць. Акіяны дабра, зла і хлусні прынесла ім савецкая палітыка і аднапартыйнасць. Мамы і таты баяцца прывезці ў Цэнтр брацікі сястрычку, хаця абяцалі. Самі радзей прыязджаюць. У дзяўчынак хворасцяў болей. Неўсвядомлена, інстынктыўна болей просяць Бога і ўсё жывое памагчы ім. Гатовыя ўсё жыццё прысвяціць Богу, штодня аддаюць Яму малітвы, абы паправіцца. Або хутка памерці.

Спусташэнне зямлі, вады, паветра, спусташэнне душы прынёс маленькім беларускам Чарнобыль. Зона адчужэння не трыццаць кіламетраў — уся беларуская зямля

— Войча, Божухна Наймілы, Прасвятая Багародзіца, прыміце нашу просьбу. Уладычніца, молім Цябе, выгані ад нас хваробы. У Бараўлянах, у анкалагічным інстытуце пакутавалі мы і нашыя аднакласніцы. Мы, чацвёра з гэтага пакоя, не ўсе былі там, памалу былі, у нас зусім маленькія хваробы, нам не трэба доўга лячыцца ў Мінску, мы здаровыя, памажы заздаравецца. Каб не пайшлі за прыяцелькамі з пакоя ў вырай далёкі.

Няхай цёмныя дактары стануць светлымі, дапамагаюць па-сапраўднаму. Клаўцы ў амбулаторыі на восьмы дзень пасля аварыі ў Чарнобылі раілі ўжываць палову чайнай лыжкі ёду на дзень. Палову лыжкі замест некалькі кропляў. Не сказалі, які ёд, колькі дзён. Звярнуліся бацькі да доктара, а ён не ведае. Яго не праінструктавалі, з раёна дакладна не параілі, як пачуў ад некага, так людзям і раіў.

…Фаталістычны сум і адзінота. Дзеці інстынктыўна адчуваюць, як сорамна не мець сяброў, гэтак жа сорамна мяняць іх часта. Як мяняюцца дзяўчаткі ў іхняй палаце.

У паслявыбуховым траўні ў школах і кватэрах вокны і дзверы пазачынялі наглуха, а на вуліцы спякотна. Дзеці рвуцца на вуліцу, настаўнікі не пэрэчаць. Ім самім душна. Нельга нікому загараць, дарослыя не выводзяць дзяцей з-пад сонца. У ваду нікому нельга, дзеці кульмільгна скочуць у рэчку, боўтаюцца, выводзіць іх з вады некаму, выводзяць не адразу.

На вакзалах натоўпы, цягнікі і аўтобусы народ бярэ штурмам. Усе хочуць выскачыць з радыяцыйнага пекла — да родных, блізкіх, знаёмцаў, абы далей ад ЧАЭСся, смерці. Людзі, як у вайну, ратавалі здароўе, дзяцей. Многія начальніцкія сем'і ціхом павывозіліся ў першыя дні аварыі.

За навучальную восеньскую чвэрць Альбінка Пакрова тры тыдні была ў школе, Ніна — месяц, практычна нікога такое не трывожыла.

Змянілася формула крыві ў дзяўчынкі. Штотыдня з пальцаў брала кроў, паколатых пальцаў яна практычна не чуе. Ёй неабходныя гранатавы сок і крывяная каўбаса. Дзе ўзяць сок маме бібліятэкарцы, за што купіць? Крывянка радыяцыйная, ды і апрыкрала дзяўчаняці.

У школах і бальніцах давалі дзеткам таблеткі, потым адмянілі, памылкова іх прапісалі. Вось цяпер, маўляў, наша лячэнне правільнае. Так некалькі разоў. На дзецях выпрабоўваюць лекі, спосабы, метады — савецкія і замежныя, — адразу на дзецях.

Бацькі пашумяць, нічога не дакажуць. Дактары вучацца самі, у іх не было вопыту, яны ў пошуках; дзе лекі прайшлі патрэбныя выпрабаванні, не ведаюць. «Вы хочаце, каб лекі адразу памаглі, адразу ўсім — так не бывае. Дактары выкарыстоўваюць лепшыя рэкамендацыі, яны не хочуць горшага дзецям і свайму Цэнтру».

Асобныя людцы праз тры гады нечакана завідушнічалі, начальнікі пачалі гаварыць пра жах сусветнай катастрофы на ЧАЭС, вялікія страты ад яе тром савецкім рэспублікам — і пра абавязковасць фінансавай дапамогі пацярпелым рэспубліканцам і сем'ям ад замежжа. Нават пра што раней прамаўлялася мала, бегла — пра недахопы. Савецкая наймагутная дзяржава ні на што, аказваецца, не мае сродкаў: на лекі, інструменты, апараты, комплексныя вітаміны.

Урэшце, не падабаецца ў нас, у абласным Цэнтры, мы бацькам даўно раім: пераводзьце дзіця ў райбальніцу. Там сапраўдны «рай», вы сюды імкнуліся, дык цярпіце, слухайце.

Ад няправільнага і слабага лячэння радыяцыйнага дзеткі надоўга трапляюць у бальніцы, дасягаюць гэтага Цэнтра, а вінаватых у колішніх і цяперашніх памылковых рэцэптах і лячэннях няма…

Спусташэнне зямлі, вады, паветра, спусташэнне душы прынёс маленькім беларускам Чарнобыль. Зона адчужэння не трыццаць кіламетраў — уся беларуская зямля. Чарнобыльская вайна нашмат страшней за другую сусветную, за ўсе дасюлешнія.

…Каркаюць-каркаюць галкі і вароны ў небе, лапатаке крылле рэжа небакрай, прычэсвае ўскрайкі голых раннесакавіцкіх падлескаў. Не можа чорнаптаства забіць жаўрукчыную звоністасць, адлятае, аціхае.

Звіняць жаўрукі ў чарнобыльскім небе, звіняць, аж заходзяцца.

* Фрагмент з дакументальнага рамана.

З родным словам — праз усё жыццё

Да свайго 85-годдзя прафесар Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта, знакаміты краязнаўца, літаратуразнаўца Аляксей Міхайлавіч Пяткевіч выдаў чарговае даследаванне культурнай спадчыны Гарадзеншчыны «Слова і кніга Прынёмання», у якой прасочаны здабыткі ад даўніх часоў да сучаснасці.

Аляксей Пяткевіч

Аўтар запрашае ў цікавую вандроўку, асабліва блізкую жыхарам Гарадзеншчыны. Усё гэта ўзышло на нашай зямлі, дзе заўсёды меліся багатыя набыткі ў галіне літаратуры, кніжнай, музычнай культуры, бо здаўна наш Край быў багаты на таленты. Аляксей Пяткевіч прайшоў гэтую вандроўку сам, дасканала вывучыўшы ўсе вартыя ўвагі з'явы культуры, не прамінуўшы, бадай, ні аднае постаці. Дбайна сабраў усё гэта пад адной вокладкай.

Пачынае аўтар з далёкага XIII стагоддзя, калі слова, «радкі кірыліцы прыгожай», паўставала дзякуючы перапісчыкам. Адметнае ў даследаванні рукапіснай кнігі — увага да тых асобаў, хто яе ствараў. Шырока цытуюцца іх аўтарскія ўстаўкі, прадмовы, пасляслоўі, у якіх выявілася спроба заявіць пра сябе, выказаць сваё, чалавечае, асабовае, тым самым пакінуць свой след у кнізе — слове напісаным, бо ж напісанае застаецца. Усе гэтыя «отцовскы сыны», «аз смиренныи», вельмі кранаюць. Яны прабіваюцца да нас, сённяшніх чытачоў, праз стагоддзі, і дзякуючы такім даследчыкам, як Аляксей Пяткевіч.

У гэтым раздзеле змешчана пасляслоўе да Жухавіцкага Евангелля, якое ў свой час апублікаваў Вацлаў Ластоўскі. Не можа не здзівіць вялікая ахвярнасць таго, хто напрыканцы назваў сябе: «Нягодны Лукаш Прасвітар Царквы Жухавіцкай». Вось у якіх умовах стваралася Евангелле: «...Пісаў пры лучыне ноччу, левай рукой свецячы, а правай пішучы, гэта значыць, у левай трымаючы лучыну, а ў правай пяро, і то тады, калі меў на паперу які грош з заробку, каб было за што яе купіць, дабрадзея ніякага не маючы». Нішто не змянілася з тых часоў у нашым Краі. Толькі тэхніка пайшла далёка наперад. Вось і гэтую кнігу шаноўны прафесар выдаў сваімі намаганнямі: сам і рэдактар, і карэктар, і фундатар.

А працаваў той прасвітар Лукаш так самааддана, бо амаль не было ў беднай Жухавіцкай царкве кнігаў. Тварыў свой чын «на гонар і хвалу Богу ў тройцы с. адзінаму і найсвентшай панне Марыі і ўсім святым». Пэўна, слова такога чалавека, ягоны тэстамэнт Небам прынятыя. А ён быў у тым, каб кніга гэтая заўсёды ў той святыні знаходзілася. Іначай — «анафема, г.зн. праклецце навек, і са мною павінен будзе мець справу ў страшны дзень суда Божага». Дык не дзіва, што столькі бедаў трывае наша зямля, нашчадкі тых, хто не выканаў ягоных запаветаў.

Здабыткі, а іх безліч, слова друкаванага занатаваныя ў другім раздзеле. Гэта ўжо не лучынны час ахвярнікаў-адзіночкаў, тут дзейнічаюць друкарні ўзору еўрапейскага. Вялікую ўвагу аддае аўтар такім установам у Любчы і Гародні. І гэта зразумела: здабыткі іх працы ўражваюць. Так, 100 кніг за 20 гадоў выпушчана ў друкарні Тызенгаўза. Гэта лічба!

І тут Аляксей Пяткевіч таксама бачыць і паказвае чытачу асобу, якая здзяйсняе вялікі чын асветніцтва. Гэта Пётр і Ян Кміты з Любчы, Антоній Тызенгаўз і Жан Жылібер з Гародні.

Пра імкненне даследчыка не абмінуць ні аднае з'явы культуры гаворыць, да прыкладу, такі факт. Між гарадзенскіх выданняў канца XIX ст. гістарычнага, краязнаўчага, этнаграфічнага плану аўтарства Я. Арлоўскага, І. Раманоўскага, М. Доўнар-Запольскага і інш. сустракаем не толькі даволі вядомую кнігу «Перажыткі старажытнага светаўспрымання ў беларусаў» А. Багдановіча, але і забытую «Пра паншчыну», выдадзеную на год раней (1894).

Прасочвае навукоўца, як змянялася мова друкаў. Калі раней гэта была старабеларуская, пазней польская, то да канца XIX ст. у большасці руская. Пранесліся над Краем «лятучыя лісткі» «Мужыцкай праўды» Кастуся Каліноўскага, на якія даследчык звяртае асаблівую ўвагу.

А ўжо ў гады Адраджэння пачатку XX ст. беларускае слова хоць яшчэ і было на паўлегальным становішчы, усё ж разнеслася тысячным накладам выдадзеных у Лондане брашураў. А там паўстала і «Наша Ніва», якая на Гарадзеншчыне была добра вядомая.

Зразумела, што не прамінуў аўтар альманах «Колас беларускае нівы», выдадзены сябрамі Гродзенскага гуртка беларускай моладзі, якія названы неардынарным выданнем.

Была ў гісторыі беларускага друку і гарадзенская вясна. Гэта 1919 год, калі выходзіў цэлы шэраг цікавых выданняў: газеты «Беларусь, «Родны край», «Бацькаўшчына», «Беларускі народ» і інш.

Апошні артыкул у раздзеле — «Па вайне», дзе разгледжаны друкаваныя выданні да нашага часу. Бракуе, як на мой погляд, паведамлення прычынаў, чаму так мільгаюць гэтыя назвы, што прымушала перыёдыкі сыходзіць са сцэны інфармацыйнага жыцця. Зразумела, што пра многае напісаць і немагчыма, і непатрэбна. Але хоць бы пра тыя выданні, што адыгралі асаблівую ролю ў нацыянальна-асветным накірунку. Такою была газета «Пагоня», якую Аляксей Пяткевіч ацэньвае вельмі высока. І яе паўстанне, і яе руйнаванне адбывалася на вачах шаноўнага аўтара. Мяркую, тое было б цікава і для моладзі, для якое гэта ўжо гісторыя, і для іншых, бо мала хто пра тыя падзеі памятае.

Раздзел «Літаратурна-мастацкае слова» — пра літаратурны працэс на Гарадзеншчыне ад філаматаў да дня сённяшняга. І тых, хто ўзгадаваны ў нашым Краі, і тых, хто трапіў сюды з розных прычынаў. Мноства імёнаў, мноства твораў. Так, у заключным артыкуле з лаканічнаю назваю «Сучаснікі» згаданы больш за 160 імёнаў. Уклaсці іх у 28-старонкавы тэкст параўнальна невялікага выдання вельмі няпроста. Аўтар выкарыстоўвае трапныя, лаканічныя, выказаныя літаральна адной фразай, а то і некалькімі словамі характарыстыкі, якія дакладна высвечваюць галоўную адметнасць літаратурнага таленту. Называецца самае значнае. Толькі ў адным выпадку дазволю не пагадзіцца: лепш было б згадаць не тэмы сучаснага палітычнага жыцця публіцыста Зянона Пазняка, а паэму «Вялікае княства» і кнігу лірыкі «Глёрыя Патрыя» паэта Зянона.

Вельмі істотную заўвагу, засцярогу робіць дасведчаны літаратуразнаўца напрыканцы размовы пра сучасны стан літаратуры, калі з'яўляецца «немалая колькасць кніжак аматарскага ўзоўню... Выпусціўшы такі твор ці зборнік, аўтар наіўна, а то і самаўпэўнена лічыць сябе пісьменнікам. Масавы, эстэтычна не падрыхтаваны чытач таксама ўспрымае такую прадукцыю як эталон мастацкай творчасці. Такім чынам размываецца сама катэгорыя мастацкасці, і самадзейная літаратура наносіць шкоду чытачу».

У раздзеле «Выявы духу» размова ідзе пра яркія постаці Гарадзеншчыны: Яўхіма Карскага, Элізу Ажэшку, Макара Краўцова і інш. І гэта зразумела і неаспрэчна. А вось артыкул «Універсітэт імя Янкі Купалы як асяродак навучання і выхавання пісьменніцкіх асоб» выклікае сёння неадназначнае ўражанне. Цалкам справядлівыя словы пра тое, што «таленты заўсёды прыходзілі ў жыццё, каб супрацьдзейнічаць грамадскай рэальнасці свайго часу з мэтай яе аздараўлення, удасканалення». Ці можна сёння назваць хоць адну асобу з нашае вну, якая была б здольная «супрацьдзейнічаць»? Пытанне рытарычнае. Амаль усё тут у мінулым часе. Балюча сёння бачыць спіс тых чатырнаццаці навукоўцаў-філолагаў, якіх аўтар называе «выдатныя ў дыдактычным і навуковым сэнсе спецыялісты, якія сапраўды могуць уздзейнічаць на фармаванне пісьменніцкіх асоб». Балюча, бо з чатырнаццаці сем ужо не працуюць. Засталася палова, і не толькі таму, што іх не стала. А не прыйшоў ніхто, хто мог бы гэтыя прагалы запоўніць. Ды і тое, як ушанавалі ў ГрДУ круглую дату прафесара, які ўсё жыццё аддаў гэтай навучальнай установе, гаворыць пра многае...

Завяршае кнігу аўтабіяграфічны нарыс «Сваё», які падзагалоўкам мае «З родным словам», бо са словам беларускім Аляксей Пяткевіч усё жыццё ідзе па зямлі.

Гэтая мастацкая біяграфія чытаецца як цікавы твор непрыдуманае літаратуры. Зачын гучыць як лірычны маналог чалавека, чыё сэрца напоўнена глыбокай любоўю да месца нарадзінаў: «Кожны раз, калі кіруюся да роднага парога, калі машына, ідучы са Стоўбцаў, пераваливае цераз чыгуначны пераезд каля Нёмана і вачам адкрываецца шырокая панарама майго мястэчка Новы Свержань, зведваю раптоўны прыліў радаснай узбуджанасці, да якой, аднак, прымешваецца пачуццё гаркоты і жалю — нібы шкадаванне сябе: як жа даўно ты не быў тут, як ты так мог?»

Пісьменнік расказвае пра тое, як трапіў у Гародню, на працу ў педінстытут. Гісторыя даўняя, вядомая. Але гэтым разам мяне асабліва збянтэжыла ягонае «молада-зелена!» Нотка шкадавання прамільгнула ў тым выгуку. Быццам захацеў наш шаноўны Аляксей Міхайлавіч вярнуць страчаную ў маладосці магчымасць застацца ў Мінску ў Інстытуце літаратуры. Цяжка такое ўявіць, бо вельмі многа страціла б літаратурная Гародня ў такім выпадку.

Замілаванасць да мясцінаў маленства, любоў да родных людзей выказаны стрымана, што характэрна стылю пісьменніка. Вылучае аўтар постаць бацькі Міхаіла Антонавіча, які зрабіў асаблівы ўплыў на фармаванне ягонае асобы. Звычайны службоўца на чыгунцы, меў ён абвостранае пачуццё справядлівасці, праз што неадночы ўзнікалі праблемы на працы. Быў чалавекам неардынарным, шанаваў кнігу, меў матэматычныя здольнасці, добры голас, іграў на аматарскай сцэне.

Пісьменнік азіраецца на пройдзенае, якое ўспрымае па-філасофску. Не наракае, не шкадуе: «Так склаўся лёс. Благі ці шчасны, гэта ўжо не мне ацэньваць. Але мой уласны. І роднае беларускае слова ў ім заўсёды было са мной».

Як тыя далёкія ў часе асветнікі нашае зямлі, так і Аляксей Міхайлавіч Пяткевіч на гонар і хвалу Прынёманскаму Краю, з якім зжыўся, аддае сваю працу.

Ала Петрушкевіч

Падчас прэзентацыі кнігі

AdМетная котка

Уладзімір СІЎЧЫКАЎ

***

Бяспеку,
што завецца пыласмокам,
Адсочвай пільна —
вухам,
вусам,
вокам.
Рутунак ад яе ці не адзіны —
Караскацца на штору
ці гардзіну.

Сабака —
твой спрадвечны,
злосны вораг.
Успыхвае нянавісць, быццам порах,
Як суне нос нахабны ў тваю місу —
Збягай...
або яму падрапай пысу!

Зусім бяда —
дзіцёнак чалавечы,
Хавайся нават у эСВэчцы-печы:
То тузане за хвост,
то ў абдыманцах
Зацісне так,
што выжыць мала шанцаў!

***

І не каштуйце —
Смак дратоў агідны!
Пачвара,
Што завуць электратокам,
Не лечыць ад кашэчае ангіны
І можа стацца непрыемным шокам.

Патрэбна хітрым быць
І асцярожным:
Калі схавацца за сістэмным блокам,
Дык вырубіць кампутар лёгка можна
Ударам лапы...
нібыта няўрокам.

***

Не любім пакідаць стары і звыклы
Свой дом і свой участак паляўнічы,
Дзе ў кожны кут і закуток праніклі,
Дзе ўсё здаецца мілым, маляўнічым.

Рэформам, пераменам мы не верым,
Хвастамі галасуем за стабільнасць...
Ды звозяць нас на новыя кватэры
«На шчасце» тэпаць па падлозе пыльнай.

***

Галоўны твой супернік —
Ёлка на Каляды,
Бо ёю захапляюцца,
Ёй надзвычай рады.
Дык проста неабходна
Яе атакаваць
І тыдня не павінна
Красуня прастаяць!

***

Чалавек без прачуханкаў
Корм даваць павінен
зранку,
Свежанькай вады ўліваць, —
Толькі потым душ прымаць,
Каву ў джэзве гатаваць
І развітацца пры ганку.

***

«Корм сухі пажыўны ў поўнай меры...»? —
Этыкеткам не давайце веры!
Знайце,
што ў мышынай шкурцы шэрай
Больш патрэбнай нам
карыснай серы!

***

Так
Хараша кармушку і паілку
Знайсьці ў куце на кухні
без памылкі,
Ды селядцовы хвост
куды смачней,
Калі грызеш яго...
на мяккім дыване!

***

Як раптам возьме на ваніты,
На крэсла ці дыван скачы ты!
Пасля таго,
як званітуеш,
Палёгку з гонарам адчуеш.

***

Ты кацяня?
Гуляйся з цацкамі ад ранку!
Падыйдуць добра:
шарык тэнісны,
бразготка
Ці зайчык сонечны,
хвост брата, мамы-коткі.
Найлепей — корак ад бутэлькі...
з валер'янкай.

***

Ёсць многа добрых месцаў
для мурkотных сноў —
Запамінайце,
каб не паўтараць ізноў:
На падваконні
(сонца хораша сагрэе),
Пад лямпаю настольнай
І пад батарэяй,
У рукамыйніку
І на клавіятуры,
А за пляскатым маніторам
Спаць культурна.
У прачыненай шуфлядзе,
Што ў стале пісьмовым,
Найлепш на важных дакументах,
Безумоўна.
Спаннё салодкае
Не падлягае штрафу
Ў старой кардоннай скрыні,
На паліцы ў шафе,
У гаспадарчай сумцы,
На праходзе ў залу
(Скачыце на лядоўню
У выпадку скандалу!).
Уладкавацца
Не патрэбна шмат прычынаў
У цэнтрыфузе
Новай пральнае машыны,
А з раніцы
Залегчы хораша ячшэ
І падрамаць
У белай печцы-СВЧ.

P.S. *Пацьвердзіць гэта*
крытык Ціхан Чэ))

Малюнак Алены Карповіч

Прыпаўзкам

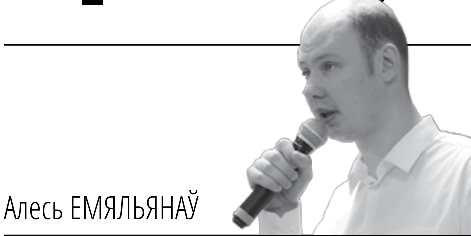

Алесь ЕМЯЛЬЯНАЎ

Дачушка

Васіліне

Кожная хвіля цяпер
удвая карацейшая,
і месяца ў кватэры
быццам паменела,
але ж на прастору і час
сталі мы багацейшымі,
бо ты з намі,
дачушка.

Калыханка

Ручку пад вушка,
Вочкі заплюшчы,
І пакрысе засынай,
Любая дачушка,
Лапатушка, шчабятушка,
Баю-бай.

На калысцы-чоўне
Міма зор і поўні
Мы плывем за небакрай.
Хмары як падушкі,
Цёплых сноў, дачушка,
Баю-бай!

##Ківач

У правы бок, у левы бок —
Туды ківок, сюды ківок.
За крокам крок, за крокам крок —
Усё жыццё хаджу без ног,
І з месца не сыйсці, хоць плач,
Бо я не чалавек — ківач.

З дожджыкам дружныя

За вакном імга і слота,
На павекі цісне сон,
Але ж мы абуем боты,
Возьмем жоўты парасон,
І па лужах, відавочна,
Мы з прыскокам пабяжым —
Паплюскочам, патапочам,
Пагарэзім, пакрычым.

Ратуйця!

Пшыць-пшыць-пшыць-
пшыць-пшыць-пшыць-пшыць —
чайнік чмыхкае, шыпіць:
— Адлучайце газ хутчэй,
Полымя жывот пячэ.

Прыпаўзкам

Навокал усё так бясконца займальна,
Калі вывучаць гэта гарызантальна —
Кардонныя скрыні, і шторы, і пуфы,
І бацькаў пляцак, і матуліны туфлі,
Драты сецявыя, шуфляды і крэслы —
Паўсюдна я маю свае інтарэсы,
Бо ў свеце яшчэ столькі
рэчаў займальных,
Калі паглядзець на іх гарызантальна.

Гарэза

Цык-цык-цык
Цык-цык-цык —
Неўгамонны мой язык,
Яму мала месца ў роце —
Лезе аж на падбароддзе!

А з чаго бяда такая? —
Бо зубоў пакуль не маю.
А вось зубікі палезуць —
Супакоіцца гарэза!

Мячык

Цмыг ды цмыг, і скок-наскок —
Долу і ўгару, і ўбок
Гоцкае свавольнік-мячык,
Не капрызіць і не плача,
А шпарчэй наперад скача.
Нават і на паўхвіліны
Ён не ведае супыну.
Мячык, мячык, пачакай!
Навучы мяне скакаць.

Пыласос

Я не сівер, не буран,
Не віхура, не ўраган.
Хоць часамі я і выю, —
Не жахайцеся, малыя;
Не вішчыце, не пішчыце
І ратунку не крычыце
Вы не жартам, не ўсур'ёз,
Я — звычайны пыласос!

Вугрыніяда

З Нарочча ў Саргасава мора
Вугры кіраваліся спора,
Ды толькі на горкае гора
Дамоў не вярнуліся з мора.
Мяркую, вар'яцкі акрутны
Прыбраў іх Бермудскі трохкутнік,
Праз некалькі год вуграняты
Прыплылі нарэшце дахаты.
І ў Нарачы гэтых вугроў
Цяпер будзь здароў!

Калыханка (яшчэ адна)

Баю-баю-баю-бай —
Сон, малюська, сустракай.
Прыйдзе ён прыгожы, моцны
І пагладзіць па галоўцы.
Не гараць ужо агні,
Спяць усе, і ты засні.
Спяць бацькі і мышка ў клетцы,
Кніжачкі ў бібліятэцы,
І, атуленыя сном,
Дрэмлюць дрэўцы пад вакном.
Котак, мятлікаў і птушак
Ветрык лёгенькі загушкаў,
А малятам аж да ранку
Ён спявае калыханку:
«Баю-баю-баю-бай,
Маё шчасце, засынай...»

У віры быцця*

Ніл ГІЛЕВІЧ

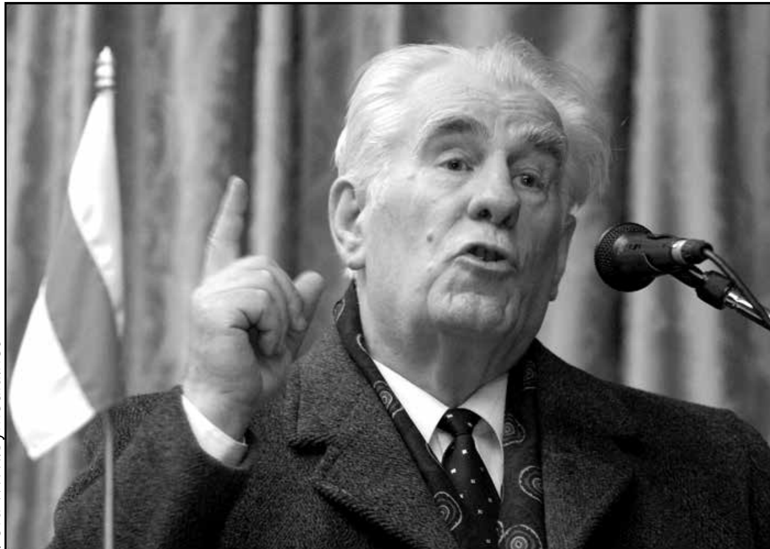
Фота www.bymedia.net

Усім, у каго ёсць сумленне…

«Для навукі беларуская мова не гадзіцца!» — фанабэрыста заяўляюць (у друку!) моцна вучоныя акадэмікі.

А для чаго гадзіцца? Гадзіцца — каб рабіць хлеб, гадаваць жывёлу, ну яшчэ — каб каваць жалеза ці абпілоўваць бярвенне… Якую ж трэба мець любоў да Беларусі, каб так зневажаць яе мову! З такой любоўю самы раз выводзіць нашу краіну з беднасці, уздымаць яе да вяршынь дабрабыту.

У часы Скарыны і Буднага, — гадзілася, а сёння ўжо — не!..

І што ж гэта за няшчасная доля наша, што за праклцце на нас звалілася? Генералы ад навукі і мастацтва імгненна забываюць, хто яны, трацяць паважнасць і набываюць халуйскую міну, і пляскаюць у ладкі, глытаючы чарговую порцыю папуліцкай дэмагогіі.

Яны вераць, што можна пабудаваць беларускую дзяржаву без нацыянальнай беларускай ідэі і без беларускай мовы. Марная задума! Гэта тое самае, калі нехта бярэцца зварыць піва без дражджэй. Але ж такога цуда людзі не бачылі. Не зварыць! Зварыць гідкае пойла, а не піва.

Што датычыць нашай мовы… Усім, у каго ёсць сумленне, раю запомніць адзін «дробязны» факт. Калі гарэлі беларускія вёскі з жывымі людзьмі — з агню-полымя даляталі жудасныя (больш жудкіх не бывае) крыкі: «Ратуйце!» Не «спасите!», а «ратуйце!» Калі вам і гэта нічога не гаворыць — то на высокім маральным узроўні трымаецеся, панове-таварышы!

1993

З думак пра Купалу

Не перачытваючы — усенародна — Купалу, мы да беларускай Беларусі не дойдзем. Да сапраўды суверэннай, свабоднай, дэмакратычнай.

Не магу маску ўздзець,
Крывіць роднай душой,
Песні весела пець,
Калі смуцен брат мой.

Душа — родная. Каму? Мужыкам.

Яго муза ўдыхнула гарачага паветра рэвалюцыйных бітваў Першай рэвалюцыі ў Расіі (1905–1907).

Сіла пераканаўчасці купалаўскага радка. Паэт гаварыў так, што яму верылі. Бо — да мужыцкага народа гаварыў сам мужык, падрабляцца (апускацца) не было патрэбы.

Трэба ж было адчуць, што прыйшоў гістарычны час для Беларусі, для беларускага народа — і ён адчуў! І стаў вешчуном, павадыром, сцяганосцам. Мала ў сусветнай паэзіі геніяў, якія ў такой ступені былі ідэолагамі нацыянальнага адраджэння.

У яго была найвышэйшая ступень усведамлення абавязку паэта-грамадзяніна. Ніхто ні да яго, ні пасля яго да такога ўсведамлення не падымаўся. Адзіная і ўсёабдымная жарсць, ідэя, апантанасць. Усё, да апошняга радка, было падпарадкавана гэтаму — яго беларускаму болю.

1997

Высакароднасць

Часопіс «Нёман» апублікаваў вельмі цікавы дакумент — «Тлумачальную запіску» У. С. Караткевіча, зробленую ім па патрабаванні КДБ БССР. Патрабаванне ўзнікла па нейчаму даносу, што ў Караткевіча на кватэры збіраюцца і пра штосьці гавораць навукоўцы і літаратары, якія знаходзяцца на падазрэнні ў КДБ. Па кожнай з гэтых асоб Караткевіч і дае сваё тлумачэнне — сваю маральную і грамадска-палітычную ацэнку. Пра каго — зусім лапідарную (Г. Тумас, А. Ліс), пра каго — больш разгорнутую (М. Прашковіч, Л. Генію, М. Чарняўскі, С. Міско, В. Лапуць). Пра кожнага з пералічаных Уладзімір Сямёнавіч гаворыць з вялікай павагай, падкрэсліваючы іх выдатныя чалавечыя і грамадзянскія якасці, іх навуковы або пісьменніцкі аўтарытэт. І завяршае свае паказанні агульнай ацэнкай і дзейнасці «падазроных», і ўсёй грамадска-палітычнай сітуацыі ў Беларусі, — завяршае не гнучыся, не ўгодліва, не з дрыжыкамі ў каленьках, а шчыра і мужна, з высокай чалавечай і пісьменніцкай годнасцю. Вось некалькі радкоў з ягонага «падагульнення»:

«…За своих знакомых я ручаюсь в том, что они люди порядочные, что они любят свою Родину и, в случае чего, не подведут… А то, что некоторые факты… скажем, отношение к белорусскому языку в школе, к тому, что некоторые принижают роль белорусов в войне, к тому, что Минск не имеет национального лица — что эти факты вызывали наше законное, может быть, излишне резкое возмущение, то, я думаю, это было не только наше право, но и наша обязанность».

Вось так: «не толькі наша права, але і наш абавязак». І можаце сабе судзіць мяне, калі мая праўда вам не падабаецца.

1993

А пра галоўнае…

Даючы згоду на ўтварэнне БССР, бальшавікі думалі пра сваё. Па-першае, пра тое, што Антанта будзе мець справу з суверэннай савецкай рэспублікай, а не з Расіяй. Па-другое, БССР будзе калідорам для сусветнай рэвалюцыі на Захад. А пра галоўнае — пра правы беларускага народа, пра яго нацыянальнае адраджэнне яны не думалі. Пра гэта думалі «нацыяналісты», ворагі Кастрычніка, ворагі бальшавікоў, якіх (бальшавікоў) трэсла і калаціла ад ідэі незалежнай БНР.

1990

О, нашы «Патрыёты»!..

26 студзеня 1990 года — дзень гістарычны. Вярхоўны Савет Беларусі прыняў «Закон аб мовах». Адна дэталь да таго, як ён прымаўся. Дэпутатаў у зале было — 368. Прагаласавалі «за» — 332, «супроць» — 27, «устрымаліся» — 9. Але! Самыя заўзятыя «патрыёты» дабіліся перагаласоўкі артыкула «Мова навучання». І ў выніку: за прапанову пакінуць, захаваць, як ёсць, як прагаласавалі за Закон у цэлым, цяпер выказаліся «за» толькі 185 дэпутатаў. Усяго 185! З 332, што да перапынку прагаласавалі за Закон у цэлым. Вось які страшны артыкул «Мова навучання»! Разумеюць «патрыёты»: беларускую школу трэба ліквідаваць, школу!..

1990

Мова перш за ўсё, мова!..

Гады два назад мяне папракнулі (у друку), што я недаацэньваю значэнне Герба і Сцяга. Гэта не зусім так. Проста я быў упэўнены, што сёння для нас важней за ўсё — Мова, на першым плане павінна быць Мова! Будзе Мова — будзе нацыянальная свядомасць і будзе Беларусь. Не будзе Мовы — не будзе Беларусі. Вось чаму пісаў: «Ну будзе Герб, будзе Сцяг, а Мовы не будзе — і што? У 1920-я гады і без Герба і Сцяга ваўсю ішла беларусізацыя». Значыць, галоўнае — Мова. На гэтым этапе — Мова! Нацыянальна свядомы народ падыме і Сцяг і Герб.

1991, верасень

***

Які б ты ні быў пісьменнік — ты ёсць, пішаш, выдаеш кнігі толькі таму, што ёсць Мова. І ты радуешся, што цябе больш-менш — але ўсё ж чытаюць, значыць — ведаюць, прызнаюць, цэняць… Гэтай радасці ты б не меў, калі б не Мова. Мова цябе зрабіла пісьменнікам, Мова!

Дык чаму ж ты маўчыш, бачачы, што робяць з мовай запраданцы? Чаму ты не змагаешся за Мову? За рэжым, які быў бы на абароне роднай мовы, які ведаў бы, што такое Мова ў жыцці нацыі.

2000

***

Лозунг кіраўнікоў дзяржавы Рэспубліка Беларусь:

«Наперад! Да вяршынь! Да росквіту! Перамагаючы і топчучы галоўную перашкоду на нашым шляху — беларускую мову!»

2001

***

У кожнай цывілізаванай краіне Нацыянальная Акадэмія Навук задае тон развіццю культуры, вядзе рэй, увогуле вызначае галоўную тэндэнцыю прагрэсіўнага поступу нацыі на шляху самасцвярджэння ў свеце. Які ж тон задае Нацыянальная Акадэмія Навук РБ? Якую тэндэнцыю вызначае? Тэндэнцыю — ператварыць беларускую Акадэмію ў дадатак да РАН? Тэндэнцыю — абезабліччыць, каб нацыянальным толькі фігавы лісток застаўся? Як і ў цэлым у культуры Беларусі?

2002

І мацней паверыць…

За сябе кожны народ можа змагацца толькі на сваёй мове (кажу пра народ, а не пра аднаго героя). І весці народ на барацьбу за вызваленне, за свабоду, за сацыяльную справядлівасць можна толькі на мове гэтага народа. На роднай мове народ лепш зразумее правадыра, на сваё роднае слова лепш адгукнецца і мацней паверыць… Так было ўсюды: балгары ішлі на вызваленчую барацьбу за родным словам Хрысты Боцева, у Венгрыі — за родным словам Шандара Пецёфі, у Польшчы — за родным словам Тадэвуша Касцюшкі… Інакш не здабудзем незалежнасць і свабоду і мы, беларусы…

2000

***

За апошнія 15 гадоў я прачытаў у расійскім друку мноства публікацый пра нацыянальнае адраджэнне Балгарыі (другая палавіна XIX ст.). Вядома ж, у рэчышчы ідэі славянскага брацтва. А пра нацыянальнае адраджэнне Беларусі (канец XX ст.) не прачытаў нічога. Няма! Каб хоць адна брашурка! Каб хоць адзін артыкул! Хаб хоць адна нататка! Каб хоць адзін абзац! Каб хоць два-тры слоўцы ў падтрымку! Маўляў — вітаем! Зычым поспехаў! Жыві і адраджайся, Беларусь, краіна братоў нашых!

Можа, прачытаю ў наступныя 15 гадоў?..

2006

***

Супроць чаго нам, беларусам, трэба змагацца? Супроць шкоднай, злачыннай палітыкі дыфузіі насельніцтва. Калі так будзе ісці працэс далей — мы, беларусы, як нацыя загінем, мы сыдзем паступова на нішто. Спачатку нас стане ў сваёй краіне 60%, затым — 50, затым — 40, а 60% ужо будуць перасяленцы (рускія, азербайджанцы, таджыкі і г.д.). Пры слабым нацыянальным імунітэце — гэта страшна. А затым скажуць: ды вас тут ніколі і не было!

2010

Мая прапанова

Незалежныя СМІ краіны абнарадавалі зварот аргкамітэта па скліканні Усебеларускага кангрэса за незалежнасць. Выдатная ініцыятыва! Але… Але чытаю ў звароце радкі пра самае істотнае:

«Таму мы прапануем склікаць Усебеларускі кангрэс за незалежнасць, каб абмеркаваць сітуацыю і прыняць усе захады для таго, каб адстаяць Беларусь.

Мы лічым неабходным абмеркаваць такія надзённыя пытанні, на якіх грунтуецца наша незалежнасць, як прыватная ўласнасць на зямлю і іншую дзяржаўную маёмасць, энергетычная бяспека краіны, праблемы правоў чалавека, адукацыі і медыцыны, роля СМІ (як айчынных, так і замежных) у грамадстве, знешняя і ўнутраная палітыка нашай краіны.

Мы чакаем ад Вас канкрэтныя прапановы па правядзенні Кангрэса, яго тэматыцы…»

І так, «надзённыя пытанні, на якіх грунтуецца наша незалежнасць». Усе пералічаныя пытанні, бясспрэчна, вельмі важныя. Аднак самае значнае, самае галоўнае пытанне — не названа, у пераліку няма. У соты раз, выбачайце, мушу заявіць і падкрэсліць: паперадзе ўсіх самых надзённых праблем у нас павінна стаяць праблема выратавання нашай роднай беларускай мовы. Калі мы беларусы і хочам «адстаяць Беларусь». Беларусь без беларускай мовы — не Беларусь. Няўжо хто з беларусаў гэтага не разумее? Каму з верных сыноў і дачок нашай роднай зямлі патрэбна небеларуская Беларусь? Мне — не патрэбна.

2014, кастрычнік

* Старонкі з апошняй прыжыццёвай кнігі эсэістыкі апошняга Народнага паэта Беларусі

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by